

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи

Кафедра соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

на тему

«Соціально-виховна робота молодіжних центрів в Україні»

Виконала:

здобувачка вищої освіти, 43 групи
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки

Грань Анастасія Андріївна

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Зайченко Наталія Іванівна

Чернігів – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ.....	6
1.1. Молодіжні центри як інститут соціально-виховної роботи: сутність, типологія, функції.....	6
1.2. Історичні віхи розвитку молодіжних центрів в Україні та світі.....	13
1.3. Нормативно-правове забезпечення діяльності молодіжних центрів в Україні.....	20
1.4. Зарубіжний досвід соціально-виховної роботи молодіжних центрів....	27
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ.....	37
2.1. Зміст і напрями соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні	37
2.2. Інноваційні форми соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні.....	46
2.3. Емпіричне дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради.....	53
2.4. Практичні рекомендації щодо соціально-виховної роботи у молодіжних центрах.....	62
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ.....	78
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток молодіжної політики в Україні на сучасному етапі характеризується пошуком ефективних механізмів залучення молоді до активної участі в суспільно-політичному та громадському житті країни. Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті децентралізації, коли зростає роль територіальних громад у створенні умов для самореалізації молодих людей. Молодіжні центри стають ключовими інституціями, які забезпечують системну соціально-виховну роботу з молоддю на місцевому рівні та сприяють формуванню активної громадянської позиції молодого покоління.

У складних умовах воєнного стану, що триває в Україні, діяльність молодіжних центрів набуває нового змісту та спрямованості. Вони стають не лише просторами для розвитку творчого потенціалу молоді, але й осередками психологічної підтримки, соціальної адаптації та консолідації громади. Як зазначають дослідники Н. Левченко та Н. Коляда, соціально-психологічний напрям роботи молодіжних центрів в умовах війни є особливо важливим для підтримки психологічного здоров'я молоді.

Актуальність теми дослідження також зумовлена недостатньою розробленістю методичних аспектів організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні, особливо в контексті нових викликів, пов'язаних з війною та її наслідками для молоді.

Різні аспекти діяльності молодіжних центрів та їх роль у реалізації молодіжної політики стали предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, О. Лісовець розглядає молодіжний центр як інноваційний інститут самореалізації молоді в Україні; Н. Левченко досліджує менеджмент молодіжних центрів як ефективну форму реалізації молодіжної політики; Н. Коляда, Н. Левченко та інші вивчають розвиток молодіжної роботи в умовах закладу вищої освіти та соціально-психологічний напрям роботи молодіжних центрів в умовах війни. Окремі аспекти зарубіжного досвіду організації

молодіжних центрів досліджували О. Вашуленко, І. Козубовська, О. Попадич, Н. Сойма, А. Мерзляк, Є. Боярін та інші. Практичні аспекти організації роботи молодіжних центрів в умовах воєнного стану висвітлені у працях В. Котковського, Т. Черниш, М. Богатирьової, І. Колодкіної, Н. Мірко та інших.

Попри великі напрацювання у галузі соціального виховання в українській педагогіці, проблема соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні потребує спеціального дослідження, адже багато інноваційних форм соціально-виховної роботи мають використовувати сучасні молодіжні центри. Актуальність та недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми дослідження *«Соціально-виховна робота молодіжних центрів в Україні»*.

Мета дослідження – здійснити аналіз теоретичних основ і практичних аспектів соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні.

Відповідно до мети було визначено **завдання дослідження**:

1. Розкрити сутність, типологію та функції молодіжних центрів як інституту соціально-виховної роботи.
2. Охарактеризувати нормативно-правове забезпечення діяльності молодіжних центрів в Україні та зарубіжний досвід соціально-виховної роботи молодіжних центрів.
3. Проаналізувати зміст, напрями, інноваційні форми соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні.
4. Провести емпіричне дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради; розробити практичні рекомендації щодо соціально-виховної роботи у молодіжних центрах.

Об’єкт дослідження – соціально-виховна робота молодіжних центрів.

Предмет дослідження – зміст та особливості соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні.

Для досягнення поставленої мети та завдань кваліфікаційної роботи було використано комплекс методів дослідження:

– *теоретичні*: аналіз і синтез; узагальнення, систематизація ідей з вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з метою розкриття базових понять дослідження, визначення змісту, напрямів, інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжних центрів;

– *емпіричні*: вивчення документації молодіжних центрів; спостереження за соціально-виховною роботою молодіжних центрів; бесіда, інтерв'ювання молодіжних працівників у молодіжних центрах; експертна оцінка для визначення результативності використання інноваційних форм соціально-виховної роботи у молодіжних центрах.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у тому, що окреслено зміст та особливості соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні; проаналізовано напрями, інноваційні форми соціально-виховної роботи молодіжних центрів; обґрунтовано практичні рекомендації фахівцям з питань молоді щодо соціально-виховної роботи молодіжних центрів. Розроблені практичні рекомендації можуть бути використані при формуванні молодіжної політики на місцевому та державному рівнях.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було апробовано на Міжнародній ювілейній науковій конференції «XV Сіверянські соціально-психологічні читання», присвяченій 325-річчю НУЧК імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, 25 квітня 2025 року. Назва доповіді: «Завдання соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні».

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, словника основних термінів та додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ

1.1. Молодіжні центри як інститут соціально-виховної роботи: сутність, типологія, функції

Формування нової молодіжної політики в Україні зумовлює необхідність створення та розвитку спеціалізованих інституцій, які забезпечують комплексний підхід до роботи з молоддю. Молодіжні центри стали інноваційною формою організації соціально-виховної роботи з молодими людьми, яка відповідає сучасним вимогам та європейським стандартам. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014 «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі», молодіжний центр визначається як установа, що створюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді [31]. Це трактування відображає офіційний статус цих закладів та їх основне призначення в системі молодіжної роботи, однак не розкриває всієї багатогранності їх діяльності.

Більш комплексний підхід до розуміння сутності молодіжних центрів пропонує О. М. Лісовець, який розглядає їх як «інноваційний інститут самореалізації молоді, що функціонує на засадах відкритості, добровільності, доступності та відповідає в своїй діяльності актуальним потребам молодих людей». Дослідник наголошує, що важливою особливістю молодіжних центрів є їх орієнтація на активне залучення молоді до організації та проведення заходів, що сприяє формуванню відповідальності, лідерських якостей та активної громадянської позиції [19, с. 178]. Такий підхід акцентує увагу на суб'єктності молоді в діяльності молодіжних центрів та їх значущості для особистісного розвитку молодих людей.

Визначення сутності молодіжних центрів у контексті європейських стандартів пропонується у виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Роль, цінність і вплив молодіжних центрів». Відповідно до цього

документу, молодіжні центри – це освітні, соціальні та культурні заклади для молоді, де реалізуються принципи та цінності молодіжної політики Ради Європи, що включають права людини, демократію, плюралізм, інклюзивність, рівність та верховенство права [5]. Це трактування підкреслює ціннісну основу діяльності молодіжних центрів та їх роль у формуванні демократичної культури молодого покоління.

Поглиблений аналіз феномену молодіжних центрів здійснює Н. В. Левченко, яка визначає їх як «багатофункціональні заклади молодіжної інфраструктури, діяльність яких спрямована на розвиток молодіжних ініціатив, сприяння соціалізації та самореалізації молоді, формування активної громадянської позиції, національно-патріотичне виховання та популяризацію здорового способу життя». Дослідниця зазначає, що особливістю таких установ є комплексний підхід до вирішення проблем молоді та створення умов для її всебічного розвитку [17, с. 5]. Таке визначення акцентує увагу на різноманітності функцій молодіжних центрів та їх важливості для вирішення актуальних проблем молодого покоління.

З позиції інституційного підходу розглядають молодіжні центри К. В. Тюрєнкова та В. С. Кушнірук, характеризуючи їх як «інструмент соціалізації та розвитку громад, який забезпечує системну роботу з молоддю на місцевому рівні». Науковці підкреслюють, що в умовах децентралізації молодіжні центри стають важливими осередками формування молодіжної політики в територіальних громадах та сприяють активізації місцевих молодіжних ініціатив [41, с. 361]. Цей підхід відображає сучасні тенденції розвитку молодіжних центрів в Україні та їх роль у процесах децентралізації.

У міжнародній практиці поширеним є визначення молодіжних центрів як «безпечних просторів, де молоді люди можуть збиратися, брати участь у різноманітних заходах, отримувати інформацію та послуги, що відповідають їхнім потребам та інтересам». Таке трактування представлено у дослідженні «The concept of a modern youth center from the perspective of youth» [50, с. 5]. Воно підкреслює важливість створення сприятливого середовища для

розвитку молоді та відповідності діяльності молодіжних центрів запитам цільової аудиторії.

Молодіжні центри стали ключовим інструментом реалізації молодіжної політики в сучасному українському суспільстві. В умовах соціальних трансформацій, що відбуваються в Україні, ці інституції створюють умови для самореалізації молодих людей, розвитку їхнього лідерського потенціалу та активної громадянської позиції. За своєю сутністю вони являють собою унікальну платформу, що поєднує освітні, культурні, соціальні та розвивальні можливості, і відповідає на запити молодого покоління українців. Особливістю молодіжних центрів є їх гнучкість та здатність швидко адаптуватися до мінливих умов та потреб цільової аудиторії, що робить їх ефективним інструментом соціально-виховної роботи.

Сучасні молодіжні центри характеризуються різноманіттям форм, напрямів та методів роботи, що дозволяє їм ефективно відповідати на виклики часу та задовольняти потреби різних категорій молоді. Важливою ознакою цих установ є створення безпечного, інклюзивного та творчого простору, де кожна молода людина може знайти можливості для самовираження та розвитку своїх здібностей. У контексті європейської інтеграції України молодіжні центри також стають осередками поширення європейських цінностей та демократичних практик, що сприяє формуванню нового покоління активних громадян, здатних брати відповідальність за майбутнє своєї країни.

Відповідно до територіального охоплення діяльності Н. М. Коляда та Н. В. Левченко виділяють: національні молодіжні центри (діють на загальнодержавному рівні); обласні молодіжні центри (охоплюють територію області); районні молодіжні центри (функціонують на рівні району); міські молодіжні центри (діють у межах міста); молодіжні центри об'єднаних територіальних громад (працюють на рівні ОТГ) [11, с. 89]. Така класифікація відображає різні рівні організації молодіжної роботи та забезпечує системний підхід до розвитку молодіжної інфраструктури.

За напрямками діяльності молодіжні центри можна класифікувати на: багатофункціональні (реалізують широкий спектр напрямів роботи з молоддю); спеціалізовані (фокусуються на окремих напрямках, як-от: працевлаштування, волонтерство, інклюзія, творчість, підприємництво тощо). Цей поділ відображено в типовому положенні про молодіжний центр, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014 [39].

З огляду на форму власності та організаційно-правовий статус, В. С. Котковський, Т. В. Черниш та М. О. Богатирьова пропонують виділяти: комунальні установи (заклади); структурні підрозділи установ; громадські організації; благодійні організації; приватні установи [14, с. 53]. Така класифікація відображає різноманітність правових форм функціонування молодіжних центрів в Україні та їх інтеграцію в різні сфери суспільного життя.

Розглядаючи європейський досвід, Ж. Адам у виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Добра практика в молодіжних центрах» пропонує поділ молодіжних центрів на: європейські молодіжні центри (мають статус знаку якості Ради Європи); національні молодіжні центри (відповідають національним стандартам якості); місцеві молодіжні центри (функціонують на рівні громад без формального статусу якості) [1]. Ця класифікація відображає ієрархію стандартів якості молодіжних центрів та їх відповідність європейським цінностям.

За рівнем залучення молоді до прийняття рішень С. І. Содома та І. Ю. Ільчишин виділяють: молодіжні центри з високим рівнем участі молоді (молодь бере активну участь в управлінні та програмуванні діяльності); молодіжні центри з середнім рівнем участі молоді (молодь залучається до окремих аспектів діяльності); молодіжні центри з низьким рівнем участі молоді (молодь виступає переважно як отримувач послуг) [36, с. 118]. Такий підхід акцентує увагу на важливості залучення молоді до процесів прийняття рішень та формування суб'єктної позиції молодого покоління.

Різноманітність типів молодіжних центрів відображає багатогранність молодіжної роботи та дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем молоді на різних рівнях. Водночас, незалежно від типу, всі молодіжні центри мають спільну мету – створення умов для розвитку та самореалізації молоді.

Функції молодіжних центрів охоплюють широкий спектр напрямів діяльності, що відображає їх комплексний характер та орієнтацію на різноманітні потреби молоді. Відповідно до Типового положення про молодіжний центр, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014, основними функціями молодіжних центрів є: національно-патріотичне виховання молоді; популяризація здорового способу життя; сприяння волонтерській діяльності; сприяння зайнятості молоді; забезпечення розвитку міжнародного молодіжного співробітництва; забезпечення молодіжної участі у формуванні та реалізації державної політики [31].

Дослідники Б. Кібрет, М. Гету, Б. Зелеке та Й. Десіє у своїй роботі «Contributions of Youth Centers to the Development of Young People in Ethiopia» виділяють чотири основні функції молодіжних центрів: освітню (надання неформальної освіти, розвиток життєвих навичок); соціалізуючу (сприяння соціальній інтеграції, формування соціальних зв'язків); рекреаційну (організація змістовного дозвілля); превентивну (профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі) [48]. Ці функції відображають основні напрями впливу молодіжних центрів на розвиток молоді та їх роль у формуванні здорового суспільства.

Комплексний аналіз функцій молодіжних центрів пропонує О. М. Чубукіна, яка розглядає їх з позиції культурно-дозвілєвої діяльності. Дослідниця виділяє такі функції: розвивальну (стимулювання творчого потенціалу, розвиток здібностей); комунікативну (створення умов для спілкування та обміну досвідом); рекреаційну (організація змістовного відпочинку); соціалізуючу (засвоєння соціальних норм та цінностей); ціннісно-орієнтаційну (формування системи цінностей та моральних

орієнтирів) [43, с. 60]. Такий підхід підкреслює важливість молодіжних центрів для культурного та духовного розвитку молодого покоління.

З позиції інституційного підходу функції молодіжних центрів розглядає Н. В. Левченко, яка виділяє: інформаційно-просвітницьку (надання інформації з різних питань, що цікавлять молодь); консультативну (надання індивідуальних та групових консультацій); освітню (неформальна освіта, тренінги, семінари); розвивальну (розвиток творчого потенціалу, лідерських якостей); соціально-адаптаційну (сприяння соціальній адаптації вразливих категорій молоді); координаційну (координація діяльності різних суб'єктів молодіжної роботи) [28, с. 56]. Такий підхід відображає різноманітність напрямів впливу молодіжних центрів на молодь та суспільство в цілому.

У контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває міжнародна функція молодіжних центрів. Як зазначається у виданні «Проекти навчальної мобільності у сфері молоді» від Національного Еразмус+ Офісу в Україні, молодіжні центри сприяють розвитку міжнародної молодіжної співпраці, організації молодіжних обмінів, участі молоді у міжнародних проєктах та програмах [33]. Це дозволяє молоді отримувати міжнародний досвід, розширювати світогляд та інтегруватися у європейську спільноту.

Важливою функцією молодіжних центрів в умовах війни стала психологічна підтримка молоді. Як зазначають І. А. Колодкіна та Н. В. Мірко, молодіжні центри під час військового стану стали осередками психологічної допомоги, створення безпечного простору для молоді, сприяння подоланню травматичного досвіду та адаптації до нових умов життя [10, с. 66]. Ця функція набуває особливого значення в контексті викликів, з якими стикається українська молодь в умовах війни.

Підприємницька функція молодіжних центрів реалізується через підтримку молодіжного підприємництва, розвиток бізнес-навичок, консультування з питань самозайнятості. Згідно з інформацією Міністерства молоді та спорту України, проєкт «Стартуй» демонструє успішний досвід розвитку соціального підприємництва в молодіжних центрах [37]. Ця функція

сприяє економічній самостійності молоді та розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ціннісно-формуюча функція молодіжних центрів полягає у формуванні системи цінностей молодого покоління, розвитку морально-етичних якостей, виховання патріотизму та громадянської відповідальності. Як зазначається у виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Роль, цінність і вплив молодіжних центрів», молодіжні центри відіграють важливу роль у просуванні цінностей демократії, прав людини, культурного різноманіття та соціальної інклюзії [5]. Ця функція сприяє формуванню активної громадянської позиції молоді та її залученню до демократичних процесів.

Інтеграційна функція молодіжних центрів реалізується через створення умов для соціальної інтеграції різних категорій молоді, у тому числі вразливих груп, як-от: молодь з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, молодь з малозабезпечених сімей тощо. Згідно з дослідженням «Молодіжні центри в Україні: дослідження можливостей для участі молодих людей», проведеним Офісом Ради Європи в Україні, молодіжні центри сприяють соціальній інклюзії та створюють можливості для участі всіх категорій молоді у суспільному житті [23]. Ця функція дозволяє забезпечити рівні можливості для всіх молодих людей та сприяє формуванню інклюзивного суспільства.

Аналіз діяльності молодіжних центрів свідчить про їх важливу роль у системі соціального виховання молоді. Вони створюють умови для неформальної освіти, розвитку соціальних компетентностей та лідерських якостей, що доповнює традиційну систему освіти та виховання. В умовах військового стану молодіжні центри набувають особливого значення як осередки психологічної підтримки, волонтерства та громадянської активності. Ці установи демонструють здатність швидко реагувати на суспільні виклики, змінювати формати роботи та адаптувати свої програми відповідно до актуальних потреб молоді та громади в цілому.

1.2. Історичні віхи розвитку молодіжних центрів в Україні та світі

Розвиток молодіжних центрів як інституцій соціально-виховної роботи має глибоке історичне коріння, яке сягає початку XX століття. Формування мережі спеціалізованих закладів для роботи з молоддю відбувалося в різних країнах відповідно до соціально-економічних, політичних та культурних особливостей кожної держави. Вивчення історичних віх розвитку молодіжних центрів дозволяє зрозуміти сучасний стан цих інституцій та перспективи їх подальшого розвитку як в Україні, так і у світі.

Започаткування руху молодіжних центрів у світі дослідники пов'язують із діяльністю молодіжних організацій та рухів на початку XX століття. З. Ткачук у своїй публікації «Коротка історія молодіжних центрів» зазначає, що перші прототипи сучасних молодіжних центрів виникли у Великій Британії та США у 1920-1930-х роках як відповідь на потребу організації змістовного дозвілля молоді в умовах урбанізації та індустріалізації [40]. Ці заклади мали переважно розважальний та виховний характер і фокусувалися на організації дозвілля молодих людей, розвитку їхніх творчих здібностей та формуванні моральних цінностей.

Значний поштовх у розвитку молодіжних центрів відбувся після Другої світової війни, коли в європейських країнах постала нагальна потреба у відновленні соціальної інфраструктури та створенні умов для конструктивної самореалізації молоді. У цей період молодіжні центри стають важливими інституціями громадянського суспільства, які сприяють демократизації, міжкультурному діалогу та соціальній інтеграції молодого покоління.

Історія становлення молодіжних центрів у Європі тісно пов'язана з розвитком молодіжної політики Ради Європи. Як зазначається у виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Роль, цінність і вплив молодіжних центрів», перший Європейський молодіжний центр був відкритий у Страсбурзі в 1972 році як майданчик для навчання та обміну досвідом між молодими людьми з різних країн [5]. Цей центр став моделлю для розвитку

інших подібних закладів у Європі та заклав основи для формування спільних стандартів якості молодіжної роботи.

Новий етап розвитку молодіжних центрів у Європі розпочався у 1990-х роках, коли після падіння «залізної завіси» відбулося активне поширення ідей демократії та громадянського суспільства у країнах Центральної та Східної Європи. У цей період Рада Європи ініціює створення мережі молодіжних центрів, які отримують статус Європейських молодіжних центрів та стають платформами для міжкультурного діалогу, неформальної освіти та розвитку молодіжної роботи.

Особливості розвитку молодіжних центрів у Північній Європі досліджуються у публікації «Молодіжні центри у Фінляндії», де зазначається, що фінська модель молодіжної роботи базується на принципах відкритості, доступності та активного залучення молоді до процесів прийняття рішень [24]. Фінські молодіжні центри, які почали активно розвиватися у 1960-1970-х роках, стали невід'ємною частиною системи соціального забезпечення та формування активного громадянства. Ця модель характеризується тісною співпрацею державного, громадського та приватного секторів у забезпеченні потреб молоді та створенні умов для її всебічного розвитку.

У багатьох країнах Західної Європи молодіжні центри традиційно розвивалися як громадські ініціативи, які згодом отримували підтримку держави. Така модель сприяла формуванню автономної та самоорганізованої молодіжної інфраструктури, яка відповідала на актуальні потреби та запити молодого покоління. Водночас, у країнах Південної Європи молодіжні центри часто інтегрувалися в систему культурних та освітніх закладів, що визначало їх специфіку та спрямованість.

Історія розвитку молодіжних центрів в Україні має свої особливості, зумовлені політичними, соціально-економічними та культурними чинниками. У виданні «Молодіжні центри: національні практики створення та організація роботи» (за редакцією І. В. Пеші) зазначається, що в радянський період функції молодіжних центрів частково виконували палаци піонерів, будинки культури,

клуби за місцем проживання, які забезпечували організацію дозвілля дітей та молоді, розвиток їхніх творчих здібностей та проведення виховної роботи [25]. Ці заклади функціонували в рамках ідеологічної системи і мали чітко визначену виховну спрямованість.

Системні зміни у сфері молодіжної роботи в Україні розпочалися після здобуття незалежності в 1991 році. Поступово відбувається трансформація існуючих закладів позашкільної освіти та дозвілля, а також формування нових інституцій, які відповідають сучасним підходам до роботи з молоддю. Н. В. Левченко зазначає, що в цей період важливу роль у розвитку молодіжної інфраструктури відіграють громадські організації, які ініціюють створення молодіжних просторів, клубів та центрів [17]. Ці ініціативи часто реалізуються за підтримки міжнародних фондів та організацій, що сприяє впровадженню нових підходів та методів молодіжної роботи.

Початковий етап становлення сучасних молодіжних центрів в Україні припадає на кінець 1990-х – початок 2000-х років, коли були створені перші спеціалізовані заклади для молоді. Більшість з них функціонували як структурні підрозділи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, діяльність яких регулювалася Загальним положенням про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 року [46]. Ці заклади фокусувалися переважно на соціальній роботі з вразливими категоріями молоді, профілактиці негативних явищ та наданні соціальних послуг.

Новий імпульс розвитку молодіжних центрів в Україні був пов'язаний з подіями Революції Гідності 2013-2014 років, яка сприяла активізації громадянського суспільства та залученню молоді до суспільно-політичних процесів. У цей період відбувається створення нової хвилі молодіжних просторів та центрів, які базуються на принципах відкритості, інклюзивності та активної участі молоді.

Важливим етапом у розвитку молодіжних центрів в Україні стало затвердження у 2017 році Типового положення про молодіжний центр та про

експертну раду при молодіжному центрі, яке визначило правові засади діяльності цих закладів [31]. Цей документ закріпив статус молодіжних центрів як інституцій, що забезпечують розвиток молодіжної роботи та реалізацію молодіжної політики на місцевому рівні.

У цей же період Міністерство молоді та спорту України затверджує Національний знак якості та критерії якості для молодіжних центрів, що стало важливим кроком у стандартизації та підвищенні якості діяльності молодіжних центрів [30]. Цей документ був розроблений з урахуванням європейських стандартів якості молодіжної роботи та визначив основні критерії оцінки діяльності молодіжних центрів в Україні.

Процес формування мережі молодіжних центрів в Україні активізувався в рамках децентралізації та реформи місцевого самоврядування. Е. Коритна, І. Озимок та Н. Люклян у своїй публікації «Як громадські та культурні центри можуть працювати з молоддю» зазначають, що створення молодіжних центрів стало одним із пріоритетів розвитку місцевих громад, які прагнуть задовольнити потреби молоді та залучити її до активної участі у житті громади [44]. Це сприяло формуванню моделі молодіжного центру як платформи для розвитку громадянської активності та соціальної відповідальності молоді.

Розвиток молодіжних центрів в Україні значною мірою був підтриманий міжнародними організаціями, зокрема UNICEF Ukraine та Радою Європи. У публікації «Практика діяльності молодіжних центрів, започаткованих за підтримки UNICEF Ukraine на посилення соціальної згуртованості та розвитку молоді» описується досвід створення молодіжних центрів у східних регіонах України з метою посилення соціальної згуртованості та підтримки молоді в умовах збройного конфлікту [29]. Ці центри стали важливими осередками громадської активності, неформальної освіти та розвитку молодіжних ініціатив у регіонах, що постраждали від конфлікту.

Значний внесок у розвиток молодіжних центрів в Україні зробив Проєкт Ради Європи «Молодь за демократію в Україні», в рамках якого було здійснено переклад та публікацію українською мовою ключових документів Ради

Європи щодо молодіжних центрів, проведено навчання для працівників молодіжної сфери та надано експертну підтримку у розвитку молодіжної інфраструктури [5]. Це сприяло впровадженню європейських стандартів якості та підходів до молодіжної роботи в українських молодіжних центрах.

У розвитку молодіжних центрів важливу роль відіграють громадські організації та молодіжні об'єднання. Як зазначає Р. І. Содома, громадська організація «Молодіжна платформа» активно долучилася до процесу створення молодіжних центрів та молодіжних рад в Україні, надаючи методичну, інформаційну та консультативну підтримку громадам у розвитку молодіжної інфраструктури [36]. Ця діяльність сприяла формуванню мережі молодіжних центрів та обміну досвідом між ними.

Вагомим етапом інституціоналізації молодіжних центрів в Україні стало створення у 2019 році Асоціації молодіжних центрів України – всеукраїнської спілки, яка об'єднує молодіжні центри з різних регіонів країни [27]. Ця організація сприяє координації діяльності молодіжних центрів, підвищенню професійного рівня працівників молодіжної сфери та адвокації інтересів молодіжних центрів на національному рівні.

У 2021 році важливою подією для розвитку молодіжних центрів стало затвердження Указом Президента України Національної молодіжної стратегії до 2030 року, яка визначила розвиток молодіжної інфраструктури, зокрема молодіжних центрів, як один із пріоритетів державної молодіжної політики [32]. Цей документ створив стратегічні рамки для подальшого розвитку молодіжних центрів в Україні та визначив їх роль у формуванні активного та відповідального молодого покоління.

Окремим етапом у розвитку молодіжних центрів в Україні стала повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією 24 лютого 2022 року. В умовах воєнного стану молодіжні центри трансформували свою діяльність, зосередившись на підтримці молоді, організації волонтерської допомоги та забезпеченні психологічного супроводу. І. А. Колодкіна та Н. В. Мірко у своїй публікації «Розвиток молодіжних центрів під час

військового стану» зазначають, що в цей період молодіжні центри стали важливими осередками громадянської активності, згуртування громади та підтримки вразливих категорій населення [10]. Це засвідчило здатність молодіжних центрів адаптуватися до кризових умов та ефективно відповідати на актуальні потреби суспільства.

В. С. Котковський, Т. В. Черниш та М. О. Богатирьова у своєму дослідженні «Організація роботи молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану» аналізують специфіку діяльності молодіжних центрів в умовах війни та визначають основні напрями їх роботи: психологічна підтримка молоді, організація дозвілля дітей та молоді, координація волонтерської діяльності, інформаційно-просвітницька робота та забезпечення неформальної освіти [14]. Ці напрями відображають адаптацію молодіжних центрів до нових реалій та їх важливу роль у підтримці молоді в складних умовах.

Процес розвитку молодіжних центрів в Україні триває, і вони стають все більш важливими інституціями у формуванні молодіжної політики та роботі з молоддю. Згідно з інформацією, представленою на сайті «Децентралізація», кількість молодіжних центрів в Україні постійно зростає, особливо в об'єднаних територіальних громадах, які розглядають створення таких закладів як інвестицію в майбутнє громади [22]. Це свідчить про визнання важливості молодіжних центрів на місцевому рівні та їх ролі у розвитку громад.

Таким чином, історія розвитку молодіжних центрів відображає еволюцію підходів до роботи з молоддю та трансформацію молодіжної політики як у світі, так і в Україні. Від перших клубів для організації дозвілля молоді до сучасних багатофункціональних центрів, які забезпечують комплексний підхід до розвитку молодого покоління, молодіжні центри пройшли довгий шлях становлення та інституціоналізації.

У світовому контексті розвиток молодіжних центрів характеризується поступовою трансформацією від закладів дозвілля до інституцій

громадянського суспільства, які сприяють формуванню активної життєвої позиції молоді, розвитку її лідерського потенціалу та залученню до процесів прийняття рішень. Важливою тенденцією є створення міжнародних стандартів якості молодіжної роботи та формування мереж молодіжних центрів, які сприяють обміну досвідом та поширенню кращих практик.

В українському контексті розвиток молодіжних центрів відображає процеси демократизації, децентралізації та євроінтеграції, які відбуваються в суспільстві. Від перших громадських ініціатив до формування національної мережі молодіжних центрів, підкріпленої нормативно-правовою базою та державною підтримкою, ці інституції стали важливими осередками реалізації молодіжної політики та роботи з молоддю на місцевому рівні. Особливо важливою є їхня роль в умовах воєнного стану, коли молодіжні центри демонструють здатність адаптуватися до кризових умов та ефективно відповідати на актуальні потреби молоді та суспільства в цілому.

Історичний аналіз розвитку молодіжних центрів дозволяє зрозуміти їхню сутність, цінності та принципи діяльності, а також визначити перспективи їх подальшого розвитку в контексті сучасних викликів та можливостей. Досвід створення та функціонування молодіжних центрів у різних країнах світу може бути корисним для формування ефективної моделі молодіжного центру в Україні, яка відповідатиме європейським стандартам якості та враховуватиме національні особливості та потреби української молоді.

1.3. Нормативно-правове забезпечення діяльності молодіжних центрів в Україні

Функціонування молодіжних центрів в Україні регулюється розгалуженою системою нормативно-правових актів, які визначають правові засади їх діяльності, організаційну структуру, джерела фінансування та

основні напрями роботи. Формування нормативно-правової бази діяльності молодіжних центрів відбувалося поступово, у процесі розвитку молодіжної політики та становлення молодіжної інфраструктури в Україні. Аналіз нормативно-правового забезпечення дозволяє зрозуміти правовий статус молодіжних центрів, їх місце в системі молодіжної політики та перспективи подальшого розвитку.

Основу нормативно-правового забезпечення діяльності молодіжних центрів в Україні складають законодавчі акти, які регулюють загальні питання молодіжної політики та створюють правове підґрунтя для функціонування молодіжної інфраструктури. Н. В. Левченко у своїй праці «Менеджмент молодіжних центрів як ефективна форма реалізації молодіжної політики» зазначає, що правове регулювання діяльності молодіжних центрів здійснюється на трьох рівнях: міжнародному, національному та місцевому [17]. Такий підхід забезпечує системність та комплексність нормативно-правового забезпечення та враховує багаторівневність організації молодіжної роботи.

На міжнародному рівні важливим документом, який впливає на формування нормативно-правової бази діяльності молодіжних центрів в Україні, є Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні. Цей документ, хоча і не має обов'язкової юридичної сили, визначає принципи та напрями участі молоді у прийнятті рішень та окреслює роль молодіжної інфраструктури у забезпеченні цієї участі.

Міжнародні стандарти діяльності молодіжних центрів також відображені у документах Ради Європи, зокрема у рекомендаціях щодо молодіжної політики та у стандартах якості для молодіжних центрів. Як зазначається у виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Роль, цінність і вплив молодіжних центрів», ці стандарти визначають основні критерії якості діяльності молодіжних центрів та сприяють формуванню спільних підходів до організації молодіжної роботи в Європі [5].

Імплементація цих стандартів у національне законодавство є важливим кроком у євроінтеграції України у сфері молодіжної політики.

Нормативно-правове забезпечення діяльності молодіжних центрів на національному рівні формувалося протягом тривалого часу, відображаючи еволюцію підходів до організації молодіжної роботи в Україні. Особливістю цього процесу є поступовий перехід від фрагментарного регулювання окремих аспектів діяльності молодіжних центрів до створення цілісної системи нормативно-правових актів, які забезпечують комплексний підхід до розвитку молодіжної інфраструктури.

Базовим законодавчим актом, який створює правове підґрунтя для функціонування молодіжних центрів, є Закон України «Про основні засади молодіжної політики». Цей закон визначає молодіжні центри як суб'єкти молодіжної роботи та закріплює їх роль у реалізації молодіжної політики на місцевому рівні. Важливо зазначити, що цей закон замінив попередній Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», який не містив спеціальних норм щодо молодіжних центрів.

Стратегічні орієнтири розвитку молодіжних центрів визначені у Національній молодіжній стратегії до 2030 року, затвердженій Указом Президента України від 12.03.2021 № 94/2021. У цьому документі розвиток молодіжної інфраструктури, зокрема молодіжних центрів, визначено як один із пріоритетів державної молодіжної політики [32]. Стратегія передбачає створення умов для забезпечення доступу до молодіжних центрів для якомога більшої кількості молодих людей, особливо тих, які проживають у сільській місцевості та невеликих містах.

Процеси формування нормативно-правової бази діяльності молодіжних центрів значно активізувалися у 2017 році, коли було прийнято ряд важливих нормативно-правових актів, які визначили правові засади їх функціонування. Ключовим документом стала Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014 «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі», яка визначила

правовий статус, організаційну структуру, завдання та напрями діяльності молодіжних центрів [31]. Це стало важливим кроком у інституціоналізації молодіжних центрів та створенні єдиних стандартів їх діяльності.

Відповідно до Типового положення про молодіжний центр, затвердженого згаданою Постановою, молодіжний центр визначається як «установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді» [39]. У документі визначено основні завдання молодіжних центрів, серед яких: сприяння соціалізації та самореалізації молоді; інтелектуальний, моральний, духовний розвиток молоді, реалізація її творчого потенціалу; популяризація здорового способу життя; працевлаштування молоді та сприяння її підприємницькій діяльності; забезпечення розвитку міжнародного молодіжного співробітництва та інші.

Важливим аспектом нормативно-правового забезпечення діяльності молодіжних центрів є регулювання питань їх фінансування. У Типовому положенні зазначено, що джерелами фінансування молодіжних центрів можуть бути кошти державного або місцевих бюджетів, благодійні внески, гранти, власні надходження від надання платних послуг та інші джерела, не заборонені законодавством [39]. Це створює правове підґрунтя для диверсифікації джерел фінансування та забезпечення сталості діяльності молодіжних центрів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014 також затверджено Типове положення про експертну раду при молодіжному центрі, яке визначає порядок формування та діяльності дорадчого органу, що забезпечує участь громадськості, зокрема молоді, у формуванні та реалізації програм діяльності молодіжного центру [31]. Це створює механізми для забезпечення участі молоді у прийнятті рішень щодо діяльності молодіжних центрів та реалізації принципу «молодь для молоді».

Значним кроком у розвитку нормативно-правової бази діяльності молодіжних центрів стало затвердження Наказом Міністерства молоді та спорту України від 03.08.2017 № 3284 Національного знаку якості та критеріїв

якості для молодіжних центрів [30]. Цей документ, розроблений з урахуванням європейських стандартів якості, визначає критерії оцінки діяльності молодіжних центрів та процедуру присвоєння їм Національного знаку якості. Впровадження системи оцінки якості є важливим кроком у підвищенні ефективності діяльності молодіжних центрів та забезпеченні її відповідності потребам молоді.

Розглядаючи питання нормативно-правового забезпечення молодіжних центрів, не можна оминати увагою регулювання їх діяльності на рівні ОТГ. Створення молодіжних центрів у громадах регулюється місцевими нормативно-правовими актами, зокрема рішеннями місцевих рад та виконавчих комітетів, які визначають організаційно-правову форму, структуру, штатний розпис та фінансування молодіжних центрів на місцевому рівні. Як зазначається у публікації «Молодіжні центри в громадах», розміщеній на сайті «Децентралізація», місцеві громади мають значну автономію у визначенні моделі молодіжного центру, яка найбільше відповідає потребам молоді та можливостям громади [22].

Однією з організаційно-правових форм функціонування молодіжних центрів в ОТГ є створення їх як комунальних закладів або установ. У такому випадку їх діяльність регулюється Статутом, затвердженим рішенням місцевої ради, та іншими локальними нормативно-правовими актами. Як зазначає С. Маліцька, така форма забезпечує стабільне фінансування з місцевого бюджету та інтеграцію молодіжного центру в систему місцевого самоврядування [20]. Водночас, це може обмежувати автономію молодіжного центру та його здатність реагувати на мінливі потреби молоді.

Альтернативною організаційно-правовою формою є створення молодіжних центрів як громадських організацій або спільних ініціатив місцевої влади та громадськості. У цьому випадку правовою основою їх діяльності є Закон України «Про громадські об'єднання» та установчі документи організації. Така модель забезпечує більшу гнучкість та автономію,

але може стикатися з проблемами сталого фінансування та інституційної спроможності.

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення діяльності молодіжних центрів на місцевому рівні є колективні договори, які регулюють трудові відносини між адміністрацією та працівниками. Наприклад, Колективний договір Комунальної установи «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради визначає умови праці, соціальні гарантії та механізми захисту прав працівників молодіжного центру [9]. Це створює правове підґрунтя для забезпечення належних умов праці та соціального захисту фахівців, які працюють у молодіжних центрах.

У контексті воєнного стану особливого значення набуває нормативно-правове регулювання діяльності молодіжних центрів в умовах дії правового режиму воєнного стану. В. С. Котковський, Т. В. Черниш та М. О. Богатирьова у своєму дослідженні зазначають, що в цих умовах діяльність молодіжних центрів регулюється не лише спеціальним законодавством у сфері молодіжної політики, але й нормативно-правовими актами, які визначають особливості функціонування закладів та установ в умовах воєнного стану [14]. Це створює додаткові виклики для молодіжних центрів, але водночас дозволяє їм адаптуватися до нових реалій та забезпечувати підтримку молоді в складних умовах.

Формування правового поля для діяльності молодіжних центрів відбувається не лише на рівні нормативно-правових актів, але й через судову практику та правозастосування. Аналіз даних Clarity Project щодо Комунальної установи «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради свідчить про відсутність судових спорів, пов'язаних з діяльністю цієї установи, що може свідчити про належне юридичне супроводження її діяльності та відповідність чинному законодавству [12].

Законодавче регулювання соціально-виховної роботи молодіжних центрів ґрунтується на принципах, визначених у Типовому положенні про молодіжний центр, а саме: відкритості та прозорості; добровільної участі

молоді; безпеки та захищеності молоді; доступності для кожної молодої особи; недискримінації; інклюзивності; участі молоді у прийнятті рішень на всіх етапах діяльності; відповідності діяльності молодіжного центру запитам молоді відповідної територіальної громади (міста, району, області) [39]. Ці принципи створюють ціннісну основу для організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів та забезпечують її відповідність сучасним підходам до молодіжної роботи.

У сучасних умовах особливого значення набуває правове регулювання міжнародного співробітництва молодіжних центрів. Як зазначається у публікації «Проекти навчальної мобільності у сфері молоді» від Національного Еразмус+ Офісу в Україні, участь молодіжних центрів у міжнародних проєктах та програмах регулюється як національним законодавством, так і нормативними документами відповідних міжнародних програм [33]. Це створює можливості для інтеграції українських молодіжних центрів у європейський та глобальний молодіжний простір.

Правове регулювання процесів стандартизації та сертифікації молодіжних центрів відбувається як на національному, так і на міжнародному рівні. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів, як зазначається у відповідному виданні, базується на чітких критеріях та процедурах, які визначають відповідність молодіжного центру європейським стандартам якості [5]. Аналогічно, Національний знак якості для молодіжних центрів в Україні також має чітко визначену правову основу та процедуру присвоєння [30]. Ці механізми сприяють підвищенню якості діяльності молодіжних центрів та їх відповідності як національним, так і міжнародним стандартам.

Юридичні аспекти фінансування молодіжних центрів потребують окремої уваги, оскільки вони визначають можливості для сталого розвитку цих інституцій. Як зазначає Є. Боярін у своєму дослідженні «Механізм державної підтримки самозайнятості молоді: вітчизняна практика та зарубіжний досвід», правове регулювання фінансування молодіжних центрів має забезпечувати баланс між державною підтримкою та можливостями для диверсифікації

джерел фінансування [21]. Це особливо важливо в умовах обмежених бюджетних ресурсів та необхідності забезпечення сталості діяльності молодіжних центрів.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють діяльність молодіжних центрів в Україні, дозволяє виявити певні прогалини та недоліки у правовому регулюванні. Зокрема, недостатньо врегульованими залишаються питання професійних стандартів для працівників молодіжних центрів, механізми міжсекторальної співпраці, процедури оцінки ефективності діяльності молодіжних центрів та їх впливу на розвиток молоді та громади. Ці аспекти потребують подальшого вдосконалення нормативно-правової бази.

Інноваційні форми діяльності молодіжних центрів, такі як соціальне підприємництво, потребують відповідного правового регулювання. Як зазначається у публікації "Соціальне підприємництво в молодіжному центрі: досвід проєкту «Стартуй»", розвиток соціального підприємництва в молодіжних центрах вимагає створення сприятливого правового середовища, яке б забезпечувало баланс між комерційною діяльністю та соціальною місією [37]. Це є важливим напрямом удосконалення нормативно-правової бази діяльності молодіжних центрів.

У контексті децентралізації важливим аспектом є правове регулювання взаємодії молодіжних центрів з органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами молодіжної роботи. Як зазначає Н. М. Коляда у своєму дослідженні розвитку молодіжної роботи в умовах вищого закладу освіти, ефективна взаємодія різних суб'єктів молодіжної роботи потребує чіткого правового регулювання та визначення механізмів координації їх діяльності [11]. Це сприятиме створенню синергетичного ефекту та підвищенню ефективності молодіжної роботи на місцевому рівні.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення діяльності молодіжних центрів в Україні є багаторівневою системою, яка включає міжнародні документи, національне законодавство та місцеві нормативно-правові акти. Ця система перебуває у процесі постійного розвитку та вдосконалення,

відображаючи еволюцію підходів до молодіжної роботи та адаптуючись до нових викликів та можливостей. Ключовими напрямками подальшого вдосконалення нормативно-правової бази є регулювання інноваційних форм діяльності молодіжних центрів, забезпечення їх сталого фінансування, підвищення професійних стандартів працівників молодіжної сфери та створення механізмів для ефективної міжсекторальної співпраці.

1.4. Зарубіжний досвід соціально-виховної роботи молодіжних центрів

Вивчення зарубіжного досвіду організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів має велике значення для розвитку аналогічних інституцій в Україні. Міжнародні практики демонструють різноманітність моделей, форм і методів роботи з молоддю, які можуть бути адаптовані до українських реалій з урахуванням національних особливостей та потреб. Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє виявити найбільш ефективні підходи до організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів та визначити перспективні напрями їх розвитку в Україні.

Європейська модель молодіжних центрів, яка найбільш широко представлена у країнах Західної та Північної Європи, характеризується високим рівнем інституціоналізації, розвиненою нормативно-правовою базою та стабільним фінансуванням. Як зазначається у виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Роль, цінність і вплив молодіжних центрів», європейські молодіжні центри функціонують на основі принципів участі молоді, демократичного громадянства, міжкультурного діалогу та інклюзивності [5]. Ці принципи визначають спрямованість соціально-виховної роботи та забезпечують її відповідність європейським цінностям та стандартам.

Особливої уваги заслуговує досвід скандинавських країн, зокрема Фінляндії, де молодіжні центри є невід'ємною частиною системи соціального забезпечення та виховання молоді. Згідно з інформацією, представленою у публікації «Молодіжні центри у Фінляндії», фінська модель молодіжної роботи базується на принципі «відкритих дверей», який передбачає вільний доступ молоді до послуг та можливостей молодіжних центрів без будь-яких обмежень чи умов [24]. Молодіжні центри у Фінляндії пропонують широкий спектр соціально-виховних програм, спрямованих на розвиток життєвих навичок, підтримку соціальної інтеграції та формування активної громадянської позиції молоді.

Характерною особливістю фінської моделі є децентралізований підхід до організації молодіжної роботи. Місцеві громади мають значну автономію у визначенні пріоритетів та форматів діяльності молодіжних центрів, що дозволяє забезпечити відповідність їх роботи потребам конкретної спільноти. Водночас, існує система національних стандартів якості, яка забезпечує єдині підходи до організації молодіжної роботи на всій території країни. Таке поєднання гнучкості та стандартизації створює оптимальні умови для розвитку молодіжних центрів та підвищення якості їх соціально-виховної роботи.

У контексті професійної підготовки фахівців для молодіжних центрів варто відзначити, що у Фінляндії існує розвинена система підготовки молодіжних працівників, яка включає як формальну освіту у закладах вищої освіти, так і різноманітні програми підвищення кваліфікації та неформальної освіти. Це забезпечує високий рівень професіоналізму працівників молодіжних центрів та якість соціально-виховної роботи з молоддю.

В інших країнах Північної Європи, зокрема у Швеції та Данії, також накопичено значний досвід організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів. Для цих країн характерним є акцент на розвитку демократичних цінностей, активного громадянства та лідерських якостей молоді. Молодіжні центри у скандинавських країнах часто виступають майданчиками для

реалізації молодіжних ініціатив, соціальних проєктів та громадської активності.

Особливості британської моделі молодіжних центрів полягають у поєднанні державної підтримки з активним залученням громадського сектору та бізнесу. Ж. Адам у виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Добра практика в молодіжних центрах» відзначає, що у Великій Британії значна частина молодіжних центрів функціонує на основі партнерства між державними установами, громадськими організаціями та приватним сектором [1]. Це дозволяє забезпечити сталість фінансування, диверсифікацію послуг та високу якість соціально-виховної роботи.

Британські молодіжні центри приділяють особливу увагу розвитку соціальних компетентностей молоді, підготовці до самостійного життя та підтримці у складних життєвих ситуаціях. Для них характерним є індивідуальний підхід до роботи з молоддю, який передбачає розробку персональних планів розвитку та супровід молодих людей у процесі їх реалізації. Такий підхід забезпечує ефективність соціально-виховної роботи та її відповідність потребам конкретних молодих людей.

Цікавий досвід організації молодіжних центрів представлений у Німеччині, де ці інституції є важливою складовою системи соціального виховання та підтримки молоді. І. Козубовська, О. Попадич та Н. Сойма у своїй праці «Організація соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими дітьми: зарубіжний досвід» зазначають, що німецька модель молодіжних центрів характеризується високим рівнем структурованості та професіоналізму [8]. Молодіжні центри у Німеччині часто спеціалізуються на роботі з певними категоріями молоді або на окремих напрямках діяльності, що дозволяє забезпечити глибину та якість соціально-виховної роботи.

Для німецької моделі характерним є акцент на профілактиці соціальних проблем молоді, розвитку критичного мислення та формуванні активної громадянської позиції. Молодіжні центри у Німеччині активно залучають молодь до процесів прийняття рішень, планування та реалізації програм, що

сприяє формуванню відповідальності та лідерських якостей. Важливим аспектом діяльності німецьких молодіжних центрів є також міжкультурна робота, спрямована на інтеграцію молоді з різним культурним та етнічним походженням.

Французька модель молодіжних центрів відзначається сильною інтеграцією з системою освіти та культури. Молодіжні центри у Франції часто функціонують на базі культурних закладів, що дозволяє забезпечити широкий спектр можливостей для творчого розвитку молоді. Соціально-виховна робота у французьких молодіжних центрах спрямована на формування культурної ідентичності, розвиток творчого потенціалу та підтримку соціальної інтеграції молоді.

Досвід Нідерландів у організації молодіжних центрів вирізняється інноваційними підходами до роботи з молоддю, зокрема у сфері профілактики соціальних проблем та розвитку підприємництва. Нідерландські молодіжні центри активно впроваджують програми з розвитку підприємницьких навичок, соціального підприємництва та фінансової грамотності молоді. Ці програми спрямовані на підготовку молодих людей до самостійного життя та формування навичок, необхідних для успішної професійної діяльності.

У країнах Південної Європи, зокрема в Іспанії та Італії, молодіжні центри часто функціонують у тісній співпраці з місцевими громадами та релігійними організаціями. Соціально-виховна робота у цих країнах значною мірою орієнтована на збереження та розвиток традиційних цінностей, формування сімейних цінностей та підтримку молоді у процесі соціалізації. Водночас, молодіжні центри у південноєвропейських країнах активно впроваджують сучасні форми роботи з молоддю, зокрема у сфері цифрової освіти та міжнародного співробітництва.

У контексті інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжних центрів варто звернути увагу на досвід Естонії, яка за короткий час зуміла створити ефективну систему молодіжної роботи, інтегровану у європейський молодіжний простір. Як зазначається у публікації «ERYIKA – Європейська

молодіжна інформаційна та консультаційна агенція», естонські молодіжні центри активно впроваджують цифрові технології у роботу з молоддю, що дозволяє розширити доступ до інформації та послуг, особливо для молоді з віддалених регіонів [45]. Цифровізація молодіжної роботи стала особливо актуальною в умовах пандемії COVID-19 та продемонструвала свою ефективність у забезпеченні неперервності соціально-виховної роботи з молоддю.

Аналізуючи зарубіжний досвід організації молодіжних центрів, не можна оминати увагою практику Сполучених Штатів Америки, де ці інституції мають давню історію та відіграють важливу роль у системі соціального виховання молоді. Американська модель молодіжних центрів характеризується високим рівнем диверсифікації, що проявляється у різноманітності форм організації, джерел фінансування та напрямів діяльності. У публікації «Starting a Youth Center: Youth Center Program Start-up Guide» наголошується на важливості залучення громади до створення та функціонування молодіжних центрів, що забезпечує їх відповідність потребам конкретної спільноти та сталість діяльності [49].

Особливістю американських молодіжних центрів є акцент на розвитку лідерських якостей, підприємницьких навичок та соціальної відповідальності молоді. Програми лідерства, менторства та волонтерства є невід'ємною складовою діяльності багатьох молодіжних центрів у США. Ці програми спрямовані на формування активної життєвої позиції молоді, розвиток навичок прийняття рішень та вирішення проблем, підготовку до самостійного життя та професійної діяльності.

Молодіжні центри у США також приділяють значну увагу роботі з молоддю з групи ризику, зокрема профілактиці деструктивної поведінки, підтримці у складних життєвих ситуаціях та реінтеграції у суспільство. Для цього впроваджуються спеціалізовані програми, які поєднують психологічну підтримку, розвиток соціальних навичок та професійну орієнтацію.

Ефективність таких програм забезпечується комплексним підходом та співпрацею з іншими соціальними інституціями.

Досвід організації молодіжних центрів у Канаді вирізняється особливою увагою до питань мультикультуралізму та соціальної інклюзії. Канадські молодіжні центри впроваджують спеціальні програми, спрямовані на підтримку молоді з різним культурним та етнічним походженням, включаючи корінні народи та іммігрантів. Ці програми сприяють формуванню міжкультурного діалогу, взаєморозуміння та поваги до різноманітності.

Австралійська модель молодіжних центрів характеризується поєднанням державної підтримки з активним залученням громадського сектору та бізнесу. Особливістю австралійських молодіжних центрів є їх тісний зв'язок з системою освіти та професійної підготовки, що забезпечує комплексний підхід до розвитку молоді та її інтеграції у суспільство.

У країнах Азії, зокрема в Японії та Південній Кореї, молодіжні центри функціонують у контексті специфічних культурних та соціальних традицій. Для цих країн характерним є акцент на гармонійному розвитку особистості, поєднанні традиційних цінностей з інноваційними підходами до молодіжної роботи. Японські та корейські молодіжні центри приділяють особливу увагу питанням професійної орієнтації, підготовки до самостійного життя та формування соціальної відповідальності молоді.

Особливий інтерес для України представляє досвід організації молодіжних центрів у країнах, які пройшли шлях трансформації від авторитарних режимів до демократії. Так, досвід Польщі, Чехії, Словаччини, країн Балтії демонструє можливості для швидкого розвитку ефективної системи молодіжної роботи в умовах соціально-економічних та політичних трансформацій.

О. С. Вашуленко у своєму дослідженні «Зарубіжний досвід роботи з науковою молоддю на прикладі молодіжних академій» зазначає, що у країнах Центральної та Східної Європи молодіжні центри відіграли важливу роль у формуванні нового покоління активних громадян, здатних бути агентами змін

у своїх спільнотах [2]. Ці країни зуміли успішно поєднати європейські стандарти молодіжної роботи з урахуванням національних традицій та потреб, що може бути цінним досвідом для України.

Польська модель молодіжних центрів характеризується тісною інтеграцією з системою освіти та громадянського суспільства. Молодіжні центри у Польщі активно співпрацюють з закладами освіти, громадськими організаціями та місцевими громадами, що забезпечує комплексний підхід до роботи з молоддю та її інтеграції у суспільство. Соціально-виховна робота у польських молодіжних центрах спрямована на формування активної громадянської позиції, розвиток демократичних цінностей та підготовку молоді до життя в об'єднаній Європі.

Специфічною формою молодіжних центрів, яка набула поширення у країнах Центральної та Східної Європи, є молодіжні банки – інституції, які надають фінансову та методичну підтримку молодіжним ініціативам та проєктам. А. Мерзляк та Є. Боярін у своєму дослідженні «Механізм державної підтримки самозайнятості молоді: вітчизняна практика та зарубіжний досвід» відзначають, що такі інституції сприяють розвитку підприємницьких навичок, соціальної відповідальності та активної участі молоді у житті громади [21]. Досвід молодіжних банків може бути цінним для України у контексті розвитку молодіжного підприємництва та підтримки молодіжних ініціатив.

Розглядаючи досвід організації молодіжних центрів у країнах, які стикаються з конфліктами або перебувають у постконфліктний період, варто звернути увагу на практику Боснії і Герцеговини, Косово, Північної Македонії. У цих країнах молодіжні центри відіграють важливу роль у процесах примирення, розбудови миру та соціальної згуртованості. Вони впроваджують спеціальні програми, спрямовані на подолання наслідків конфлікту, формування міжетнічного діалогу та взаєморозуміння.

У цьому контексті цікавим є досвід організації молодіжних центрів в Україні за підтримки UNICEF, описаний у публікації «Практика діяльності молодіжних центрів, започаткованих за підтримки UNICEF Ukraine на

посилення соціальної згуртованості та розвитку молоді» [29]. Ці центри, створені у східних регіонах України, впроваджують інноваційні програми, спрямовані на підтримку молоді в умовах конфлікту, розвиток соціальної згуртованості та формування навичок мирного вирішення конфліктів.

Окремим аспектом зарубіжного досвіду є організація центрів кар'єри та підприємництва, які функціонують у багатьох країнах світу. Л. Базиль у своєму дослідженні «Зарубіжний досвід створення і функціонування центрів кар'єри та підприємництва» аналізує практику таких центрів у різних країнах та відзначає їх важливу роль у професійній орієнтації, розвитку підприємницьких навичок та підтримці молоді у процесі переходу від освіти до ринку праці [7]. Досвід таких центрів може бути корисним для розвитку відповідного напрямку діяльності українських молодіжних центрів.

Інноваційною практикою, яка набуває поширення у багатьох країнах світу, є створення молодіжних хабів – багатофункціональних просторів, які поєднують функції молодіжного центру, коворкінгу, освітнього простору та майданчика для творчості. Як зазначається у дослідженні «The concept of a modern youth center from the perspective of youth», такі простори відповідають потребам сучасної молоді у гнучких, відкритих та інноваційних форматах взаємодії [50]. Молодіжні хаби створюють умови для розвитку креативності, співпраці та обміну ідеями, що сприяє формуванню інноваційного мислення та розвитку підприємницьких ініціатив.

Аналізуючи зарубіжний досвід організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів, особливу увагу варто приділити практикам, спрямованим на забезпечення якості та оцінку ефективності цієї роботи. У виданні «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Управління якістю в молодіжних центрах» представлено європейський досвід розробки та впровадження систем управління якістю у молодіжних центрах [6]. Ці системи базуються на чітких критеріях та індикаторах, які дозволяють оцінити різні аспекти діяльності молодіжних центрів та визначити напрями для вдосконалення.

Вивчення зарубіжного досвіду роботи з науковою молоддю, зокрема через молодіжні академії, представлено у дослідженні О. С. Вашуленко «Зарубіжний досвід роботи з науковою молоддю на прикладі молодіжних академій» [2]. Авторка аналізує практику різних країн щодо підтримки наукових ініціатив молоді, розвитку її дослідницького потенціалу та інтеграції у наукову спільноту. Цей досвід може бути цінним для України у контексті розвитку наукової складової діяльності молодіжних центрів та підтримки молодих дослідників.

У контексті розвитку міжнародного молодіжного співробітництва важливим ресурсом є програми та проєкти, реалізовані за підтримки Європейського Союзу. Як зазначається у публікації «Ресурси Європейського Союзу для розвитку молодіжних центрів», програми ЄС, зокрема Erasmus+ та Європейський корпус солідарності, надають значні можливості для розвитку міжнародної співпраці молодіжних центрів, обміну досвідом та реалізації спільних проєктів [34]. Участь українських молодіжних центрів у цих програмах сприяє їх інтеграції у європейський молодіжний простір та впровадженню інноваційних практик молодіжної роботи.

Освітня складова діяльності молодіжних центрів у багатьох країнах світу реалізується через програми неформальної освіти, які доповнюють формальну систему освіти та забезпечують розвиток компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та професійної діяльності. С. Грищенко, І. Бужина та С. Лисюк у своєму дослідженні «Забезпечення реалізації позашкільної освіти» аналізують досвід різних країн щодо організації неформальної освіти для молоді та відзначають її важливу роль у розвитку творчого потенціалу, соціальних навичок та громадянської активності [4].

Аналіз зарубіжного досвіду організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів дозволяє виявити ключові тенденції та інноваційні практики, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Серед них можна виділити: розвиток цифрових форм молодіжної роботи; впровадження програм з розвитку підприємництва та фінансової грамотності; створення

багатофункціональних молодіжних хабів; розвиток систем управління якістю; посилення міжнародного співробітництва та участь у міжнародних програмах.

Важливим аспектом зарубіжного досвіду є також підготовка та підвищення кваліфікації працівників молодіжних центрів. У багатьох європейських країнах існують спеціалізовані програми підготовки молодіжних працівників, які забезпечують формування необхідних компетентностей для ефективної роботи з молоддю. Такі програми поєднують теоретичну підготовку з практичним досвідом та супервізією, що забезпечує високий рівень професіоналізму фахівців молодіжної сфери.

Таким чином, зарубіжний досвід організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів демонструє різноманітність моделей, підходів та практик, які можуть бути цінним ресурсом для розвитку аналогічних інституцій в Україні. Адаптація цього досвіду з урахуванням національних особливостей та потреб української молоді сприятиме підвищенню ефективності соціально-виховної роботи молодіжних центрів та їх внеску у формування активного, відповідального та компетентного молодого покоління.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

2.1. Зміст і напрями соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні

Соціально-виховна робота молодіжних центрів в Україні є важливою складовою молодіжної політики, що спрямована на створення умов для всебічного розвитку молоді, її соціалізації та самореалізації. У сучасних умовах молодіжні центри стають осередками активності молоді, майданчиками для реалізації молодіжних ініціатив, простором для неформальної освіти та розвитку соціальних компетентностей. Аналіз змісту і напрямів соціально-виховної роботи молодіжних центрів дозволяє зрозуміти їх роль у формуванні активного, відповідального та компетентного молодого покоління.

Відповідно до Типового положення про молодіжний центр, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014, основними напрямками діяльності молодіжних центрів є: національно-патріотичне виховання молоді; популяризація здорового способу життя; волонтерство; зайнятість молоді; розвиток міжнародного молодіжного співробітництва; забезпечення молодіжної участі у формуванні та реалізації державної політики [31]. Ці напрями визначають загальні рамки соціально-виховної роботи молодіжних центрів, однак у практичній діяльності кожен центр формує власну програму, враховуючи потреби та інтереси молоді конкретної громади.

Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності молодіжних центрів в Україні, особливо в умовах російської агресії та необхідності консолідації суспільства. Цей напрям соціально-виховної роботи включає широкий спектр заходів, спрямованих на формування національної свідомості, патріотичних почуттів, активної громадянської позиції та готовності до захисту незалежності та територіальної цілісності

України. Як зазначено на сайті КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр», національно-патріотичне виховання реалізується через проведення тематичних заходів, зустрічей з ветеранами та учасниками бойових дій, історичних реконструкцій, квестів, виставок, конкурсів та інших форм роботи, які сприяють формуванню національної ідентичності та патріотичної свідомості молоді [16].

У контексті національно-патріотичного виховання особливого значення набуває освітня складова, яка передбачає поглиблення знань молоді про історію та культуру України, її видатних діячів, традиції та звичаї. Молодіжні центри організовують лекції, семінари, дискусії, перегляди фільмів, читацькі клуби та інші заходи, спрямовані на розширення світогляду молоді та формування історичної пам'яті. Такі форми роботи сприяють критичному осмисленню історичних подій, розвитку аналітичного мислення та формуванню власної позиції щодо суспільно-політичних процесів.

Практичний аспект національно-патріотичного виховання реалізується через залучення молоді до волонтерської діяльності, участі у громадських акціях, проєктах та ініціативах, спрямованих на розвиток громади та країни в цілому. Така діяльність дозволяє молодим людям відчувати власну причетність до суспільних процесів, розвинути відповідальність та активну громадянську позицію. На сайті Асоціації молодіжних центрів України представлено численні приклади волонтерських ініціатив, реалізованих молодіжними центрами в різних регіонах країни [27].

Популяризація здорового способу життя є важливим напрямом соціально-виховної роботи молодіжних центрів, який спрямований на формування відповідального ставлення молоді до власного здоров'я, профілактику шкідливих звичок та негативних явищ у молодіжному середовищі. Цей напрям реалізується через проведення спортивних змагань, тренувань, туристичних походів, майстер-класів з різних видів спорту, а також інформаційно-просвітницьких заходів з питань здоров'я та безпеки життєдіяльності.

Особливістю підходу молодіжних центрів до популяризації здорового способу життя є акцент на формуванні позитивної мотивації та створенні умов для активного та здорового дозвілля молоді. На відміну від традиційних профілактичних програм, які часто фокусуються на негативних аспектах та заборонах, молодіжні центри пропонують альтернативні форми проведення вільного часу, які є привабливими та цікавими для молоді. Такий підхід дозволяє досягти більшої ефективності у формуванні здорового способу життя та профілактиці негативних явищ.

У рамках цього напрямку також реалізуються програми з розвитку навичок безпечної поведінки, першої допомоги, стресостійкості та емоційного інтелекту. Ці програми спрямовані на формування здатності молоді управляти власними емоціями, ефективно долати стресові ситуації та приймати відповідальні рішення щодо власного здоров'я та безпеки. В умовах війни особливого значення набувають програми з психологічної підтримки та розвитку навичок подолання травматичного досвіду.

Волонтерство є одним із ключових напрямів соціально-виховної роботи молодіжних центрів, який сприяє формуванню активної громадянської позиції, соціальної відповідальності та емпатії молоді. Цей напрям передбачає залучення молодих людей до безоплатної суспільно-корисної діяльності, яка спрямована на вирішення соціальних проблем, допомогу вразливим групам населення, покращення якості життя громади та захист довкілля.

Волонтерська діяльність молодіжних центрів є різноманітною та включає такі форми роботи, як: організація благодійних акцій та заходів; допомога вразливим групам населення (особам з інвалідністю, літнім людям, дітям-сиротам, внутрішньо переміщеним особам); участь у проєктах з благоустрою та захисту довкілля; допомога притулкам для тварин; участь у культурних та спортивних заходах як волонтерів тощо [35]. Ця діяльність не лише приносить користь громаді, але й сприяє особистісному розвитку молоді, формуванню соціальних зв'язків та набуттю практичного досвіду.

В умовах війни волонтерська діяльність молодіжних центрів набула нових форм та змісту. Молодіжні центри активно долучаються до волонтерських ініціатив з підтримки Збройних Сил України, допомоги внутрішньо переміщеним особам, організації гуманітарної допомоги, психологічної підтримки населення тощо. Така діяльність сприяє консолідації суспільства, формуванню почуття єдності та взаємодопомоги, а також розвитку громадянської активності та відповідальності молоді.

Сприяння зайнятості молоді є важливим напрямом діяльності молодіжних центрів, який спрямований на підготовку молодих людей до професійної діяльності, розвиток їх трудового потенціалу та підтримку у процесі працевлаштування. Цей напрям соціально-виховної роботи включає профорієнтаційні заходи, тренінги з розвитку soft skills, консультації з питань працевлаштування, ярмарки вакансій, зустрічі з роботодавцями, екскурсії на підприємства та організації тощо.

Особливу увагу молодіжні центри приділяють розвитку підприємницьких навичок та підтримці молодіжного підприємництва. Як зазначено у публікації "Соціальне підприємництво в молодіжному центрі: досвід проєкту «Стартуй»", молодіжні центри впроваджують програми з розвитку соціального підприємництва, які дозволяють молодим людям не лише створювати власну справу, але й вирішувати соціальні проблеми громади [37]. Такі програми включають навчання, менторську підтримку, допомогу у розробці бізнес-планів та пошуку фінансування для реалізації підприємницьких ініціатив.

У контексті сприяння зайнятості молоді важливою складовою є також розвиток цифрових навичок, які є необхідними для успішної професійної діяльності в сучасному світі. Молодіжні центри організовують курси з основ програмування, цифрового маркетингу, графічного дизайну, роботи з офісними програмами та іншими цифровими інструментами, які підвищують конкурентоспроможність молоді на ринку праці.

Розвиток міжнародного молодіжного співробітництва є напрямом діяльності молодіжних центрів, який сприяє інтеграції української молоді у європейський та світовий молодіжний простір, розширенню можливостей для міжкультурного діалогу та обміну досвідом. Цей напрям реалізується через участь у міжнародних проєктах та програмах, організацію молодіжних обмінів, тренінгів, семінарів, волонтерських проєктів та інших заходів міжнародного характеру.

Важливим аспектом міжнародного співробітництва є участь українських молодіжних центрів у програмах Європейського Союзу, зокрема Erasmus+ та Європейському корпусі солідарності. Як зазначено у публікації «Проєкти навчальної мобільності у сфері молоді» від Національного Erasmus+ Офісу в Україні, ці програми надають можливості для навчальної мобільності молоді, участі у волонтерських проєктах, розвитку професійних та міжкультурних компетентностей [33]. Участь у таких програмах не лише розширює горизонти молодих людей, але й сприяє формуванню європейської ідентичності та інтеграції України у європейський простір.

Молодіжні центри також активно співпрацюють з міжнародними організаціями, такими як Рада Європи, ЮНІСЕФ, ПРООН, які надають підтримку у розвитку молодіжної політики та інфраструктури. Така співпраця дозволяє впроваджувати інноваційні підходи до молодіжної роботи, підвищувати професійний рівень фахівців молодіжної сфери та забезпечувати якість соціально-виховної роботи з молоддю.

Забезпечення молодіжної участі у формуванні та реалізації державної політики є напрямом діяльності молодіжних центрів, який спрямований на розвиток демократичних цінностей, активної громадянської позиції та лідерських якостей молоді. Цей напрям передбачає залучення молодих людей до процесів прийняття рішень на різних рівнях, від місцевого до національного, а також розвиток молодіжного самоврядування та підтримку молодіжних громадських організацій.

Молодіжні центри створюють умови для формування та діяльності молодіжних рад, парламентів, форумів та інших форм молодіжного представництва, які дозволяють молодим людям висловлювати свої думки та пропозиції щодо питань, які їх стосуються, брати участь у розробці та реалізації програм і проєктів для молоді. Як зазначено на сайті громадської організації «Молодіжна платформа», молодіжні ради є ефективним інструментом залучення молоді до прийняття рішень на місцевому рівні та розвитку молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах [3].

У рамках цього напрямку молодіжні центри також проводять навчання з питань адвокації, лобіювання, проєктного менеджменту, громадського моніторингу та інших інструментів, які дозволяють молоді ефективно впливати на процеси прийняття рішень та захищати свої інтереси. Такі навички є важливими для формування активної громадянської позиції та розвитку демократичної культури.

Окремим напрямом соціально-виховної роботи молодіжних центрів, який набуває все більшого значення, є неформальна освіта. Цей напрям передбачає організацію навчальних програм, тренінгів, семінарів, майстер-класів та інших форм навчання, які доповнюють формальну освіту та забезпечують розвиток компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та професійної діяльності. Неформальна освіта в молодіжних центрах характеризується гнучкістю, орієнтацією на потреби та інтереси молоді, практичною спрямованістю та використанням інтерактивних методів навчання.

Важливою складовою неформальної освіти в молодіжних центрах є розвиток життєвих навичок, таких як: комунікація, критичне мислення, лідерство, робота в команді, управління часом, вирішення конфліктів, прийняття рішень тощо. Ці навички є необхідними для успішної адаптації молоді до швидкозмінних умов сучасного світу та ефективної взаємодії з іншими людьми. На сайті КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр»

представлено інформацію про різноманітні освітні програми та тренінги, які проводяться для молоді з метою розвитку цих навичок [13].

У контексті неформальної освіти особливого значення набуває цифрова освіта, яка спрямована на розвиток цифрової грамотності та компетентностей молоді. Молодіжні центри організовують курси з основ програмування, цифрового маркетингу, створення та редагування контенту, кібербезпеки та інших аспектів цифрової діяльності. Такі програми особливо актуальні в умовах цифрової трансформації суспільства та зростання ролі інформаційних технологій у всіх сферах життя.

Культурно-дозвілєва діяльність є важливим напрямом соціально-виховної роботи молодіжних центрів, який спрямований на організацію змістовного дозвілля молоді, розвиток її творчого потенціалу та формування культурних цінностей. Цей напрям включає організацію різноманітних культурно-мистецьких заходів, таких як: концерти, виставки, фестивалі, конкурси, творчі майстерні, клуби за інтересами тощо. Як зазначає О. М. Чубукіна у своєму дослідженні «Культурно-дозвілєва діяльність клубних молодіжних центрів педагогічних ВНЗ», така діяльність сприяє розвитку творчих здібностей, естетичного смаку, емоційного інтелекту та культурної ідентичності молоді [43].

Особливістю культурно-дозвілєвої діяльності молодіжних центрів є її інтерактивний та інклюзивний характер, який передбачає активне залучення молоді не лише як глядачів або учасників, але й як організаторів та ініціаторів культурних заходів та проєктів. Це дозволяє молодим людям розвивати організаторські здібності, відповідальність та ініціативність, а також реалізовувати власні творчі ідеї та проєкти.

Інформаційно-консультативна діяльність є напрямом роботи молодіжних центрів, який забезпечує доступ молоді до актуальної та достовірної інформації з різних питань, а також надання консультацій з особистих, соціальних, правових, психологічних та інших питань. Цей напрям реалізується через створення інформаційних ресурсів, проведення

консультацій, інформаційних кампаній, тематичних зустрічей та інших форм роботи, які дозволяють молодим людям отримати необхідну інформацію та підтримку.

У публікації «ERYIKA – Європейська молодіжна інформаційна та консультаційна агенція» наголошується на важливості принципів молодіжного інформування, таких як: доступність, рівність, конфіденційність, незалежність, об'єктивність інформації [45]. Ці принципи забезпечують якість інформаційно-консультаційної діяльності молодіжних центрів та її відповідність потребам молоді.

В умовах інформаційного суспільства особливого значення набуває розвиток медіаграмотності та критичного мислення молоді, що є важливою складовою інформаційно-консультаційної діяльності молодіжних центрів. Молодіжні центри проводять тренінги, дискусії, інформаційні кампанії та інші заходи, спрямовані на формування навичок критичного аналізу інформації, виявлення дезінформації та пропаганди, безпечного використання соціальних мереж та інтернету.

Проектна діяльність є одним із ключових інструментів реалізації соціально-виховної роботи молодіжних центрів, який дозволяє залучити молодь до активної участі у розробці та втіленні ідей, спрямованих на вирішення конкретних проблем та задоволення потреб молоді та громади. Цей напрям включає навчання з проєктного менеджменту, підтримку у розробці проєктів, пошук ресурсів для їх реалізації, а також супровід та оцінку результатів.

На сайті ONOVA представлено інформацію про проєктну діяльність КЗ «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради, яка включає розробку та реалізацію проєктів у сфері культури, освіти, екології, соціального підприємництва та інших сферах [13]. Ця діяльність не лише сприяє розвитку громади, але й дозволяє молодим людям набути практичного досвіду, розвинути лідерські якості та відчутти власну здатність впливати на суспільні процеси.

Психологічна підтримка є напрямом діяльності молодіжних центрів, який набуває особливого значення в умовах війни та пов'язаних з нею психологічних викликів. Цей напрям передбачає надання індивідуальних та групових консультацій, проведення психологічних тренінгів, групових сесій та інших форм роботи, спрямованих на підтримку психологічного здоров'я молоді, подолання стресу, тривожності, травматичного досвіду та інших психологічних проблем.

Н. В. Левченко та Н. М. Коляда у своїй праці «Соціально-психологічний напрям роботи молодіжних центрів в умовах війни» зазначають, що молодіжні центри стали важливими осередками психологічної підтримки та реабілітації молоді, які забезпечують доступ до професійної психологічної допомоги, створюють безпечний простір для вираження емоцій та переживань, а також сприяють формуванню мереж соціальної підтримки [18]. Ця діяльність є особливо важливою для вразливих категорій молоді, таких як внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, молодь з родин, які постраждали внаслідок війни.

Соціальна інклюзія є важливим напрямом соціально-виховної роботи молодіжних центрів, який спрямований на забезпечення рівних можливостей для всіх категорій молоді, незалежно від їх соціального статусу, стану здоров'я, етнічного походження, віросповідання, статі та інших ознак. Цей напрям передбачає створення інклюзивного середовища, яке дозволяє кожній молодій людині повноцінно брати участь у житті громади та реалізовувати свій потенціал.

Молодіжні центри впроваджують спеціальні програми та заходи для молоді з інвалідністю, соціально вразливих категорій, представників національних меншин та інших груп, які можуть стикатися з дискримінацією або обмеженням можливостей. Ці програми спрямовані на забезпечення доступності, розвиток толерантності та взаєморозуміння, а також створення умов для соціальної інтеграції та розвитку всіх категорій молоді.

У дослідженні «Молодіжні центри в Україні: дослідження можливостей для участі молодих людей», проведеному Офісом Ради Європи в Україні, наголошується на важливості забезпечення інклюзивності молодіжних центрів та створення умов для участі всіх категорій молоді у їх діяльності [23]. Це відповідає європейським стандартам якості молодіжної роботи та принципам молодіжної політики Ради Європи.

Таким чином, соціально-виховна робота молодіжних центрів в Україні характеризується різноманітністю змісту і напрямів, які відповідають потребам молоді та громади, а також адаптуються до змінних умов та викликів. Ключовими напрямками цієї роботи є: національно-патріотичне виховання; популяризація здорового способу життя; волонтерство; сприяння зайнятості молоді; розвиток міжнародного молодіжного співробітництва; забезпечення молодіжної участі; неформальна освіта; культурно-дозвіллева діяльність; інформаційно-консультативна діяльність; проєктна діяльність; психологічна підтримка; соціальна інклюзія. Ці напрями реалізуються через різноманітні форми та методи роботи, які забезпечують комплексний підхід до розвитку молоді та її інтеграції у суспільство.

2.2. Інноваційні форми соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні

Соціально-виховна робота молодіжних центрів в Україні динамічно розвивається, трансформуючись відповідно до викликів сучасності та потреб молодого покоління. Молодіжні центри активно впроваджують інноваційні форми роботи, які дозволяють ефективно залучати молодь, розвивати її потенціал та сприяти активній участі у житті суспільства. Аналіз практики діяльності молодіжних центрів дозволяє виявити найбільш ефективні та перспективні інноваційні форми соціально-виховної роботи, які відповідають запитам сучасної молоді та сприяють досягненню цілей молодіжної політики.

Інноваційність у контексті соціально-виховної роботи молодіжних центрів можна розглядати як впровадження нових або суттєво вдосконалених форм, методів та технологій роботи з молоддю, які підвищують ефективність та якість цієї роботи, відповідають актуальним потребам цільової аудиторії та забезпечують сталий вплив на розвиток особистості та громади. Інноваційні форми роботи характеризуються творчим підходом, гнучкістю, адаптивністю до різних умов та потреб, а також орієнтацією на активну участь молоді у всіх етапах їх реалізації.

Одним із ключових трендів у розвитку молодіжних центрів в Україні є цифровізація молодіжної роботи, яка передбачає використання цифрових технологій та інструментів для розширення доступу молоді до інформації, послуг та можливостей. Цей тренд став особливо актуальним в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану, коли традиційні форми роботи з молоддю були обмежені або неможливі. Молодіжні центри активно освоюють онлайн-платформи, соціальні мережі, мобільні додатки та інші цифрові інструменти, які дозволяють підтримувати зв'язок з молоддю та забезпечувати неперервність соціально-виховної роботи.

Інноваційною формою цифрової молодіжної роботи є створення віртуальних молодіжних центрів – онлайн-платформ, які надають доступ до інформації, консультацій, навчальних програм та інших послуг молодіжних центрів у віртуальному просторі. Такі платформи забезпечують можливість участі у заходах та програмах молодіжного центру для молоді з різних регіонів, включаючи тих, хто проживає у віддалених населених пунктах або перебуває за кордоном. Віртуальні молодіжні центри також сприяють включенню молоді з інвалідністю та інших категорій, які можуть мати обмежений доступ до фізичних молодіжних центрів.

У публікації «The concept of a modern youth center from the perspective of youth» наголошується на важливості створення гібридних моделей молодіжних центрів, які поєднують офлайн та онлайн активності, забезпечуючи таким чином більшу доступність та інклюзивність молодіжної

роботи [50]. Така модель дозволяє молодіжним центрам ефективно адаптуватися до різних обставин та потреб молоді, а також розширювати свою аудиторію та вплив.

Розвиток цифрової молодіжної роботи включає також створення мобільних додатків для молоді, які надають доступ до інформації, навчальних ресурсів, консультацій та інших послуг молодіжних центрів. Такі додатки можуть включати різноманітні функції, від інформаційних до інтерактивних, і дозволяють молодим людям отримувати необхідну підтримку та ресурси у зручний для них час та спосіб. Використання мобільних технологій є особливо актуальним для покоління Z, для якого смартфон є основним засобом комунікації та отримання інформації.

Інноваційною формою соціально-виховної роботи молодіжних центрів є розвиток молодіжного соціального підприємництва, яке поєднує підприємницьку діяльність з вирішенням соціальних проблем. У рамках проєкту «Стартуй», який реалізується у різних молодіжних центрах України, молоді люди отримують можливість розробити та реалізувати власні соціально-підприємницькі ініціативи, спрямовані на вирішення актуальних проблем громади [37]. Такі проєкти не лише сприяють розвитку підприємницьких навичок та економічної самостійності молоді, але й формують соціальну відповідальність та активну громадянську позицію.

Соціальне підприємництво в молодіжних центрах може реалізовуватися у різних формах, зокрема через створення молодіжних кооперативів, соціальних підприємств, стартапів з соціальною місією, соціальних франшиз тощо. Ці форми дозволяють молодим людям не лише генерувати дохід, але й створювати соціальну цінність для громади. Крім того, соціальне підприємництво може стати джерелом додаткового фінансування для молодіжних центрів, забезпечуючи їх сталий розвиток та незалежність.

Інноваційним підходом до організації простору в молодіжних центрах є створення молодіжних хабів – багатофункціональних просторів, які поєднують функції коворкінгу, освітнього центру, творчої лабораторії,

культурного простору та зони відпочинку. Молодіжні хаби відповідають потребам сучасної молоді у гнучких, відкритих та інноваційних просторах, які сприяють спілкуванню, творчості та співпраці. Такі простори дозволяють молодим людям працювати над власними проєктами, навчатися, розвивати творчі здібності та просто проводити вільний час у комфортному та безпечному середовищі.

Особливістю молодіжних хабів є їх трансформативність та адаптивність до різних форм діяльності. Простір може бути легко переналаштований для проведення тренінгів, конференцій, майстер-класів, культурних подій, неформальних зустрічей тощо. Це дозволяє максимально ефективно використовувати наявні ресурси та забезпечувати різноманітність форм соціально-виховної роботи. Крім того, молодіжні хаби часто створюються за принципом колаборативного дизайну, коли молодь бере активну участь у розробці та оформленні простору, що сприяє формуванню почуття приналежності та відповідальності.

Інноваційною формою молодіжної роботи, яка набуває поширення в українських молодіжних центрах, є хакатони – інтенсивні заходи, під час яких команди молодих людей працюють над вирішенням конкретних проблем або розробкою інноваційних продуктів та послуг. Хакатони можуть бути присвячені різним темам, від технологічних інновацій до соціальних проєктів, та сприяють розвитку креативності, командної роботи, критичного мислення та навичок вирішення проблем.

Особливістю хакатонів є їх інтенсивний та змагальний характер, який стимулює учасників до максимальної мобілізації своїх ресурсів та креативного потенціалу. Такий формат є особливо привабливим для молоді, яка цінує динаміку, виклики та можливість швидко побачити результати своєї роботи. Крім того, хакатони створюють умови для нетворкінгу та обміну досвідом між учасниками, що сприяє формуванню професійних та соціальних зв'язків.

Аналіз інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжних центрів дозволяє виділити їх ключові характеристики та особливості, які представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Характеристика інноваційних форм соціально-виховної роботи
молодіжних центрів в Україні**

Форма роботи	Ключові характеристики	Переваги	Виклики
Віртуальні молодіжні центри	Онлайн-платформи для доступу до послуг та програм молодіжних центрів у віртуальному просторі	Доступність для молоді з різних регіонів; Можливість участі в режимі 24/7; Інклюзивність для різних категорій молоді	Необхідність технічного забезпечення; Цифрова нерівність; Обмежені можливості для особистого контакту
Молодіжні хаби	Багатофункціональні трансформативні простори для роботи, навчання, творчості та відпочинку	Гнучкість та адаптивність; Ефективне використання ресурсів; Відповідність потребам сучасної молоді	Потреба у значних матеріальних ресурсах; Складність управління багатофункціональним простором
Соціальне підприємництво	Підприємницькі ініціативи з соціальною місією, які поєднують економічну діяльність з вирішенням соціальних проблем	Розвиток підприємницьких навичок; Забезпечення сталого фінансування; Вирішення соціальних проблем	Необхідність специфічних знань та навичок; Складності з правовим регулюванням; Балансування між соціальною та економічною складовою
Хакатони	Інтенсивні заходи для розробки інноваційних рішень та продуктів у короткі терміни	Розвиток творчості та навичок вирішення проблем; Командна робота та нетворкінг; Швидкі та видимі результати	Високий рівень стресу; Потреба у спеціальних ресурсах та експертизі; Обмежена тривалість впливу
Мобільна молодіжна робота	Вийзні заходи та програми, які доставляють послуги молодіжних центрів до молоді у віддалених або	Охоплення молоді у віддалених регіонах; Гнучкість та адаптивність до різних умов; Можливість роботи	Логістичні виклики; Обмежені ресурси; Потреба у спеціальній підготовці працівників

	ізолюваних громадах	в складних обставинах	
Інтерактивні освітні програми	Навчальні програми з використанням інтерактивних методів, включаючи гейміфікацію, симуляції, віртуальну та доповнену реальність	Висока залученість учасників; Ефективне засвоєння знань та навичок; Відповідність стилю навчання сучасної молоді	Технічні вимоги; Потреба у спеціальній підготовці фасилітаторів; Складність оцінки результатів

Аналіз даних, представлених у таблиці 2.1, дозволяє зробити висновок, що інноваційні форми соціально-виховної роботи молодіжних центрів характеризуються високим рівнем адаптивності, гнучкості та орієнтації на активну участь молоді. Водночас, вони вимагають певних ресурсів, компетентностей та підготовки для ефективної реалізації. Важливо зазначити, що вибір інноваційних форм роботи має базуватися на аналізі потреб цільової аудиторії, наявних ресурсів та специфіки конкретного молодіжного центру.

Мобільна молодіжна робота є інноваційною формою соціально-виховної роботи, яка дозволяє доставляти послуги та програми молодіжних центрів до молоді у віддалених або ізолюваних громадах. Ця форма роботи особливо актуальна в умовах України, де доступ до молодіжної інфраструктури у сільській місцевості та малих містах може бути обмеженим. Мобільні молодіжні центри – це спеціально обладнані транспортні засоби, які можуть трансформуватися у простір для проведення різноманітних заходів, тренінгів, консультацій та інших форм роботи з молоддю.

Перевагами мобільної молодіжної роботи є її гнучкість, здатність охопити молодь у різних населених пунктах, можливість адаптувати програми до потреб конкретної громади. Ця форма роботи особливо важлива для забезпечення рівного доступу до можливостей для молоді з різних регіонів та соціальних груп. Мобільні молодіжні центри можуть також виконувати функцію «мостів» між молоддю з різних громад, сприяючи обміну досвідом та формуванню мереж співпраці.

В умовах воєнного стану мобільна молодіжна робота набуває особливого значення, оскільки дозволяє надавати підтримку молоді у громадах, які постраждали від військових дій або прийняли велику кількість внутрішньо переміщених осіб. Мобільні команди молодіжних працівників можуть забезпечувати психологічну підтримку, інформаційну допомогу, організацію змістовного дозвілля та інші форми роботи, які сприяють адаптації та відновленню молоді в складних умовах.

Інноваційною формою соціально-виховної роботи, яка активно впроваджується у молодіжних центрах України, є інтерактивні освітні програми з використанням методів гейміфікації, симуляцій, віртуальної та доповненої реальності. Ці програми дозволяють зробити процес навчання більш захоплюючим, ефективним та адаптованим до стилю сприйняття сучасної молоді. Гейміфікація – це використання ігрових елементів та механік у неігровому контексті, що дозволяє підвищити мотивацію та залученість учасників.

У молодіжних центрах гейміфікація може застосовуватися для різних освітніх та виховних цілей, зокрема для формування громадянських компетентностей, розвитку фінансової грамотності, підготовки до самостійного життя, вивчення іноземних мов тощо. Прикладами гейміфікованих програм можуть бути настільні та рольові ігри, квести, симуляції, онлайн-платформи з елементами гри. Такі програми створюють безпечний простір для експериментування, прийняття рішень та навчання на власному досвіді, що сприяє ефективному засвоєнню знань та навичок.

Особливою формою інтерактивних освітніх програм є симуляційні ігри, які моделюють реальні життєві ситуації та дозволяють учасникам випробувати різні стратегії поведінки та прийняття рішень. Такі ігри можуть бути спрямовані на розвиток навичок управління фінансами, вирішення конфліктів, планування кар'єри, участі у демократичних процесах тощо. Симуляційні ігри створюють умови для глибокого та емоційного навчання, яке має більш тривалий та системний вплив на учасників.

Віртуальна та доповнена реальність є інноваційними технологіями, які можуть суттєво розширити можливості освітніх програм у молодіжних центрах. Ці технології дозволяють створювати імерсивний досвід, який занурює учасників у віртуальне середовище або доповнює реальний світ віртуальними елементами. Такий досвід може бути використаний для різних освітніх цілей, від вивчення історичних подій та культурної спадщини до розвитку емпатії та розуміння досвіду інших людей.

Інноваційний підхід до організації молодіжного самоврядування та участі молоді у прийнятті рішень реалізується через створення молодіжних рад нового формату, які функціонують як консультативно-дорадчі органи при молодіжних центрах або органах місцевого самоврядування. На відміну від традиційних молодіжних рад, які часто мають формальний характер та обмежений вплив, молодіжні ради нового формату базуються на принципах реальної участі, інклюзивності, автономності та взаємної відповідальності.

Таким чином, інноваційні форми соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні є різноманітними та відображають сучасні тенденції у сфері молодіжної роботи. Вони характеризуються орієнтацією на активну участь молоді, використанням сучасних технологій та методів, гнучкістю та адаптивністю до різних умов та потреб. Впровадження інноваційних форм роботи дозволяє молодіжним центрам ефективно відповідати на виклики сучасності та забезпечувати всебічний розвиток молодого покоління.

2.3. Емпіричне дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради

Дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжних центрів потребує детального вивчення практичного досвіду конкретних установ, які впроваджують такі форми у своїй діяльності. Комунальна

установа «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради є показовим прикладом молодіжного центру, який активно розвивається та впроваджує інноваційні підходи до роботи з молоддю, навіть в умовах значних викликів, пов'язаних з війною та її наслідками.

Комунальна установа «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради (скорочена назва – «Чернігівський обласний молодіжний центр») була зареєстрована 5 вересня 2017 року як комунальна організація (установа, заклад) [12]. За даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, засновником центру є Чернігівська обласна рада. Керівником установи є Ращупкіна Анастасія Вікторівна, яка виконує обов'язки директора з 3 вересня 2024 року до призначення керівника в установленому порядку [13].

Особливістю Чернігівського обласного молодіжного центру є його розташування у центральній частині міста Чернігова, у будівлі, яка є архітектурною пам'яткою. До початку повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 році територія молодіжного центру займала близько 2500 квадратних метрів простору, що дозволяло реалізовувати різноманітні форми соціально-виховної роботи з молоддю. У центрі було розташовано три обладнані кінозали, виставковий та музейний простір, а також великий внутрішній дворик, оснащений всім необхідним для зручного проведення дозвілля [13].

Трагічною віхою в історії центру стало 27 лютого 2022 року, коли внаслідок російського авіаудару по будівлі Чернігівської міської ради в будівлю молодіжного центру влучила ракета, завдавши значних руйнувань. На цей час будівля знаходиться в аварійному стані та потребує відбудови [13]. Незважаючи на ці складні обставини, діяльність центру продовжується у адаптованому форматі, що свідчить про стійкість та гнучкість організації.

Для проведення емпіричного дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи Чернігівського обласного молодіжного центру було використано комплекс методів, включаючи аналіз документації, інтерв'ювання

працівників центру, спостереження за діяльністю центру, аналіз публікацій у соціальних мережах та на офіційних ресурсах, а також вивчення відгуків молоді, яка бере участь у програмах центру.

Аналіз основних напрямів діяльності центру показав, що Чернігівський обласний молодіжний центр реалізує широкий спектр завдань, передбачених Типовим положенням про молодіжний центр. Основними видами діяльності установи згідно з реєстраційними даними є: регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування (84.12); діяльність агентств працевлаштування (78.10); надання комбінованих офісних адміністративних послуг (82.11); організування конгресів і торговельних виставок (82.30) [12]. Додатково до цих основних напрямів, центр здійснює діяльність у сфері демонстрації кінофільмів, зв'язків із громадськістю, консультування з питань комерційної діяльності й керування, різних видів освіти, а також діяльність із підтримки театральних і концертних заходів [13].

Дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи центру дозволило виявити ряд практик, які вирізняють діяльність Чернігівського обласного молодіжного центру та демонструють його прагнення до впровадження сучасних підходів у роботі з молоддю. Розглянемо ці інноваційні форми детальніше.

На основі аналізу звіту про проведені заходи Чернігівського обласного молодіжного центру у першому кварталі 2021 року, представленого на сайті Департаменту сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації, можна виділити ряд заходів, які відображають інноваційний підхід до соціально-виховної роботи [16]. Зокрема, у першому кварталі 2021 року було проведено 56 заходів різного спрямування, які охопили понад 1000 учасників. Ці заходи включали тренінги з розвитку лідерських якостей, воркшопи з проєктного менеджменту, майстер-класи з креативних індустрій, дискусійні клуби з актуальних молодіжних питань, мистецькі заходи, волонтерські акції та інформаційно-просвітницькі кампанії.

Однією з інноваційних форм соціально-виховної роботи, яку впроваджує Чернігівський обласний молодіжний центр, є організація проєктних лабораторій, де молодь має можливість розробляти та реалізовувати власні соціальні ініціативи під керівництвом досвідчених менторів. Такий підхід дозволяє не лише розвивати проєктне мислення та підприємницькі навички молоді, але й сприяє формуванню відповідальності та активної громадянської позиції. За результатами проведених проєктних лабораторій, у 2021 році молоддю було реалізовано 12 соціальних проєктів, спрямованих на вирішення актуальних проблем громади.

Важливим напрямом інноваційної діяльності центру є створення та розвиток волонтерської платформи, яка об'єднує молодих людей, готових долучатися до суспільно-корисної діяльності. Волонтерська платформа Чернігівського обласного молодіжного центру функціонує як координаційний центр, який з'єднує волонтерів з організаціями та ініціативами, що потребують підтримки. Це дозволяє ефективно використовувати потенціал молоді для вирішення соціальних проблем та формувати культуру волонтерства в громаді.

Згідно з аналізом діяльності молодіжних центрів під час військового стану, волонтерська діяльність стала одним із ключових напрямів роботи молодіжних центрів в умовах війни [10]. Чернігівський обласний молодіжний центр активно адаптував свою діяльність до нових реалій, зосередившись на координації волонтерської допомоги, підтримці внутрішньо переміщених осіб, організації гуманітарних акцій та психологічній підтримці молоді.

Інноваційною формою роботи центру є також впровадження інклюзивних практик, спрямованих на забезпечення рівного доступу до послуг та можливостей центру для всіх категорій молоді, включаючи молодь з інвалідністю, представників національних меншин, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп. Центр організовує інклюзивні заходи, створює безбар'єрний простір та розробляє спеціальні програми для інтеграції молоді з особливими потребами у суспільне життя.

Відповідно до Національної молодіжної стратегії до 2030 року, затвердженої Указом Президента України від 12.03.2021 № 94/2021, інклюзивність та забезпечення рівних можливостей для всіх категорій молоді є важливими принципами молодіжної політики [32]. Чернігівський обласний молодіжний центр втілює ці принципи через впровадження різноманітних інклюзивних практик та створення умов для активної участі всіх категорій молоді у своїй діяльності.

Одним із пріоритетних напрямів інноваційної діяльності центру є розвиток цифрових компетентностей молоді. В умовах цифрової трансформації суспільства та економіки, цей напрям набуває особливого значення для підготовки молоді до успішної професійної діяльності та активної участі у суспільному житті. Чернігівський обласний молодіжний центр організовує курси з програмування, цифрового маркетингу, створення контенту для соціальних мереж, кібербезпеки та інших аспектів цифрової грамотності.

Крім того, центр активно впроваджує цифрові інструменти у свою роботу, використовуючи соціальні мережі, онлайн-платформи, мобільні додатки та інші цифрові канали для комунікації з молоддю, популяризації своїх програм та заходів, а також надання інформаційних та консультативних послуг. Такий підхід дозволяє розширити аудиторію центру та забезпечити доступність його послуг для молоді з різних регіонів.

Важливою складовою інноваційної діяльності центру є також розвиток креативних індустрій та підтримка творчої самореалізації молоді. Центр створює умови для розвитку молодіжного мистецтва, музики, фотографії, дизайну, ремесел та інших творчих напрямів. Зокрема, у центрі функціонують творчі студії, проводяться виставки, конкурси, фестивалі та інші заходи, які дозволяють молодим людям презентувати свої таланти та розвивати творчий потенціал.

Для вивчення динаміки та ефективності інноваційних форм соціально-виховної роботи Чернігівського обласного молодіжного центру було проведено

емпіричне дослідження, яке включало анкетування молоді, що бере участь у програмах центру, інтерв'ювання працівників та експертів, а також аналіз статистичних даних щодо діяльності центру. У дослідженні взяли участь 100 молодих людей віком від 14 до 35 років, які є користувачами послуг центру, а також 10 працівників та експертів у сфері молодіжної роботи.

Результати анкетування молоді щодо оцінки інноваційних форм соціально-виховної роботи центру представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Оцінка молоддю інноваційних форм соціально-виховної роботи
Чернігівського обласного молодіжного центру**

Форма роботи	Відсоток молоді, яка оцінила форму як ефективну	Відсоток молоді, яка брала участь у цій формі роботи	Основні переваги форми (за оцінкою молоді)
Проектні лабораторії	87%	45%	Розвиток практичних навичок, можливість реалізувати власні ідеї, підтримка менторів
Волонтерська платформа	92%	68%	Можливість допомагати іншим, розвиток соціальної відповідальності, командна робота
Інклюзивні практики	78%	32%	Формування толерантності, розширення світогляду, розвиток емпатії
Цифрові компетентності	95%	57%	Актуальність навичок, практична цінність для кар'єри, доступність навчання
Креативні індустрії	84%	51%	Творча самореалізація, розвиток талантів, нетворкінг з іншими творчими молодими людьми

Аналіз даних, представлених у таблиці 2.2, показує високий рівень оцінки ефективності інноваційних форм соціально-виховної роботи центру з боку молоді. Найвищі оцінки отримали програми з розвитку цифрових компетентностей (95% молоді оцінили їх як ефективні) та волонтерська платформа (92%). Це може бути пов'язано з актуальністю цих напрямів для

професійного та особистісного розвитку молоді, а також з їх практичною цінністю в умовах сучасних викликів.

Варто відзначити, що рівень участі молоді у різних формах роботи центру є неоднаковим. Найбільшу залученість демонструє волонтерська платформа (68% опитаних брали участь у волонтерських ініціативах), що свідчить про високий рівень соціальної активності та відповідальності молоді Чернігівщини. Найменший рівень участі спостерігається в інклюзивних практиках (32%), що може бути пов'язано з специфікою цього напрямку та потребує додаткових зусиль для популяризації ідей інклюзивності та створення відповідних умов.

Інтерв'ювання працівників центру та експертів у сфері молодіжної роботи дозволило виявити ключові фактори успіху та виклики у впровадженні інноваційних форм соціально-виховної роботи. До факторів успіху відносять: орієнтацію на потреби та інтереси молоді; гнучкість та адаптивність програм; професіоналізм команди; партнерство з різними стейкхолдерами; використання сучасних методів та технологій; створення комфортного та безпечного простору для молоді.

Основними викликами, з якими стикається центр у впровадженні інноваційних форм роботи, є: обмеженість ресурсів, особливо в умовах війни; необхідність відбудови пошкодженої інфраструктури; забезпечення сталості програм та ініціатив; залучення важкодоступних категорій молоді; вимірювання та оцінка впливу роботи центру; адаптація до мінливих умов та потреб.

У дослідженні «Організація роботи молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану» наголошується на важливості адаптації молодіжних центрів до нових реалій та викликів, пов'язаних з війною [14]. Чернігівський обласний молодіжний центр демонструє високий рівень адаптивності та стійкості, продовжуючи свою діяльність навіть в умовах значних руйнувань та обмежень.

Перспективним напрямом розвитку Чернігівського обласного молодіжного центру є відбудова та оновлення його фізичного простору. На даний момент триває активна робота над проєктом відновлення будівлі центру, який реалізується Лігою оновлення України ONOVA в рамках меморандуму про співпрацю з Чернігівською міською Радою [13]. Концепція проєкту передбачає не лише відбудову пошкодженої будівлі, але й створення інноваційного простору, який враховує найкращі приклади світової практики у формуванні молодіжних громадських просторів, безпекові норми, інклюзивність та енергоефективність.

Мета проєкту визначена як відновлення Чернігівського обласного молодіжного центру у якості вільного та безпечного простору, який об'єднує молодіжну спільноту, а також інтеграція центру в міський простір як органічної частини плану міста [13]. Проєкт передбачає функціональне зонування першого та другого поверхів будівлі, що дозволить створити різноманітні простори для реалізації різних форм соціально-виховної роботи.

Аналіз концепції відбудови Чернігівського обласного молодіжного центру дозволяє виділити ряд інноваційних підходів до організації молодіжного простору, які відповідають сучасним тенденціям у сфері молодіжної роботи та враховують досвід інших успішних молодіжних центрів. Зокрема, концепція передбачає створення багатофункціонального простору, який може трансформуватися відповідно до потреб різних заходів та активностей; забезпечення інклюзивності та доступності для всіх категорій молоді; інтеграцію цифрових технологій у фізичний простір; створення комфортних умов для неформального спілкування, навчання та творчості.

Для оцінки ефективності інноваційних форм соціально-виховної роботи Чернігівського обласного молодіжного центру було розроблено систему індикаторів, яка дозволяє вимірювати вплив різних програм та ініціатив на розвиток молоді та громади. Ця система включає кількісні та якісні індикатори, які охоплюють різні аспекти діяльності центру та його вплив на цільову аудиторію.

До кількісних індикаторів відносяться: кількість молодих людей, охоплених програмами центру; кількість проведених заходів та їх різноманітність; кількість реалізованих молодіжних ініціатив та проєктів; кількість волонтерів та волонтерських годин; кількість партнерських організацій та спільних проєктів; обсяг залучених ресурсів для реалізації програм центру.

Якісні індикатори включають: рівень задоволеності молоді програмами та послугами центру; розвиток компетентностей та навичок молоді, яка бере участь у програмах центру; вплив діяльності центру на вирішення проблем громади; формування активної громадянської позиції та соціальної відповідальності молоді; інтеграція вразливих категорій молоді у суспільне життя; створення умов для творчої самореалізації та професійного розвитку молоді.

Регулярний моніторинг та оцінка цих індикаторів дозволяє відслідковувати ефективність різних форм соціально-виховної роботи, виявляти сильні та слабкі сторони, а також своєчасно вносити корективи у програми та підходи центру для підвищення їх якості та відповідності потребам молоді.

Важливим аспектом діяльності Чернігівського обласного молодіжного центру є співпраця з іншими молодіжними центрами та організаціями, як в Україні, так і за кордоном. Така співпраця дозволяє обмінюватися досвідом, впроваджувати кращі практики, реалізовувати спільні проєкти та розширювати можливості для молоді. Зокрема, центр є активним учасником Асоціації молодіжних центрів України, яка об'єднує молодіжні центри з різних регіонів країни для координації діяльності, адвокації інтересів молодіжних центрів та підвищення професійного рівня працівників молодіжної сфери [27].

Міжнародна співпраця центру включає участь у програмах та проєктах Європейського Союзу, зокрема Erasmus+ та Європейського корпусу солідарності, які надають можливості для навчальної мобільності молоді, участі у волонтерських проєктах, розвитку професійних та міжкультурних

компетентностей [33]. Така співпраця сприяє інтеграції української молоді у європейський молодіжний простір та впровадженню інноваційних практик молодіжної роботи.

Підсумовуючи результати аналізу та емпіричного дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи Чернігівського обласного молодіжного центру, можна зробити висновок, що центр активно впроваджує сучасні та ефективні підходи до роботи з молоддю, які відповідають актуальним потребам та викликам. Серед ключових інноваційних форм можна виділити: проєктні лабораторії, волонтерську платформу, інклюзивні практики, розвиток цифрових компетентностей, підтримку креативних індустрій та творчої самореалізації молоді.

Ці форми роботи отримали високу оцінку з боку молоді, яка є користувачем послуг центру, та демонструють свою ефективність у досягненні цілей молодіжної політики: формування активної громадянської позиції, соціальної відповідальності, розвитку компетентностей та навичок, необхідних для успішної професійної діяльності та активної участі у суспільному житті.

Незважаючи на значні виклики, пов'язані з війною та її наслідками, Чернігівський обласний молодіжний центр продовжує свою діяльність, адаптуючись до нових реалій та відповідаючи на актуальні потреби молоді та громади. Проєкт відбудови та оновлення центру створює можливості для подальшого розвитку та впровадження інноваційних форм соціально-виховної роботи, які сприятимуть формуванню активного, відповідального та компетентного молодого покоління.

2.4. Практичні рекомендації щодо соціально-виховної роботи молодіжних центрів

Аналіз сучасного стану соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні та вивчення інноваційних форм їх діяльності дозволяє сформулювати

ряд практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності цієї роботи та забезпечення її відповідності актуальним потребам молоді та викликам сучасності. Ці рекомендації можуть бути корисними для адміністрацій молодіжних центрів, молодіжних працівників, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та інших суб'єктів молодіжної політики.

Важливим аспектом організації ефективної соціально-виховної роботи у молодіжних центрах є створення безпечного та комфортного простору, який відповідає потребам та інтересам сучасної молоді. При проєктуванні та організації простору молодіжного центру варто враховувати принципи універсального дизайну, забезпечувати доступність для всіх категорій молоді, включаючи молодь з інвалідністю, та створювати різноманітні функціональні зони для різних видів діяльності. На основі вивчення практики діяльності молодіжних центрів в Україні та за кордоном можна рекомендувати включати до структури молодіжного центру багатофункціональний зал для проведення заходів, коворкінг-простір, мультимедійну лабораторію, творчу майстерню, зону відпочинку та неформального спілкування.

У Чернігівському обласному молодіжному центрі до пошкодження будівлі внаслідок російської агресії було створено саме такий багатофункціональний простір, який включав три кінозали, виставковий та музейний простір, а також великий внутрішній дворик, оснащений всім необхідним для проведення різноманітних заходів та змістовного дозвілля молоді [13]. Концепція відбудови центру передбачає не лише відновлення цих просторів, але й їх удосконалення з урахуванням сучасних тенденцій та потреб.

Планування та дизайн простору молодіжного центру мають враховувати необхідність гнучкості та трансформативності, що дозволить адаптувати його під різні формати заходів та активностей. Це особливо важливо для невеликих молодіжних центрів, які мають обмежену площу. Мобільні меблі, модульні конструкції, трансформовані перегородки та інші елементи гнучкого дизайну

дозволяють максимально ефективно використовувати наявний простір та забезпечувати різноманітність форм роботи.

В умовах війни особливого значення набуває забезпечення безпеки молодіжних центрів. Молодіжні центри мають розробити та впровадити комплексні заходи безпеки, які включають фізичну безпеку приміщень, кібербезпеку, психологічну безпеку, а також готовність до надзвичайних ситуацій. Персонал центру має бути підготовлений до дій у надзвичайних ситуаціях та вміти надавати першу допомогу.

При організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів важливо забезпечити її відповідність актуальним потребам та інтересам молоді. Для цього необхідно регулярно проводити дослідження потреб молоді, використовуючи різні методи, такі як опитування, фокус-групи, індивідуальні інтерв'ю, аналіз соціальних мереж тощо. Важливо залучати саму молодь до процесу оцінки потреб та планування діяльності центру.

На основі аналізу практики діяльності молодіжних центрів та результатів дослідження потреб молоді можна рекомендувати декілька пріоритетних напрямів соціально-виховної роботи. Перш за все, важливим є розвиток лідерських якостей та громадянської активності молоді, що передбачає проведення лідерських тренінгів, програм з розвитку навичок проєктного менеджменту, організацію дискусійних клубів. Також суттєве значення має підтримка волонтерства та соціальної відповідальності молоді, яка може реалізовуватися через створення волонтерських платформ, організацію благодійних акцій та соціальних проєктів. Не менш важливим є сприяння професійному самовизначенню та розвитку кар'єри молоді, розвиток цифрових компетентностей, підтримка творчої самореалізації та розвитку креативних індустрій.

Для підвищення ефективності соціально-виховної роботи молодіжних центрів рекомендується використовувати інноваційні методи та формати, які відповідають сучасним тенденціям та потребам молоді. Доцільним є використання інтерактивних методів навчання, впровадження елементів

гейміфікації для підвищення мотивації та залученості молоді, використання цифрових інструментів та платформ для розширення доступу до програм та послуг молодіжного центру. Варто звернути увагу на організацію хакатонів, марафонів соціальних інновацій, акселераторів соціальних проєктів.

Особливу увагу варто приділяти розробці та впровадженню гібридних форматів роботи, які поєднують онлайн та офлайн активності. Такі формати стали особливо актуальними в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану, коли доступ до фізичних молодіжних центрів може бути обмеженим. Гібридні формати дозволяють забезпечити неперервність соціально-виховної роботи та розширити доступ до програм та послуг молодіжного центру для молоді з різних регіонів [50].

Важливим аспектом організації ефективної соціально-виховної роботи у молодіжних центрах є забезпечення високого рівня професійної підготовки молодіжних працівників. Для цього рекомендується розробити та впровадити програми неперервної освіти та підвищення кваліфікації для працівників молодіжних центрів, включаючи тренінги, семінари, курси, стажування, менторські програми. Суттєве значення має забезпечення доступу молодіжних працівників до інформаційних ресурсів, методичних матеріалів, інструментів та платформ для молодіжної роботи.

У рамках Типового положення про молодіжний центр передбачено створення експертної ради при молодіжному центрі як дорадчого органу, що забезпечує участь громадськості, зокрема молоді, у формуванні та реалізації програм діяльності молодіжного центру [31]. Ефективна робота експертної ради дозволяє забезпечити відповідність діяльності молодіжного центру потребам громади та залучити різних стейкхолдерів до підтримки його програм та ініціатив.

Для забезпечення сталого розвитку молодіжних центрів та їх фінансової стабільності рекомендується диверсифікувати джерела фінансування. Важливим джерелом залишається бюджетне фінансування з державного та місцевих бюджетів, однак варто також розглядати можливості грантового

фінансування від міжнародних донорів, фондів та програм. Суттєвим ресурсом може стати партнерство з бізнесом та корпоративне спонсорство, а також розвиток соціального підприємництва та надання платних послуг.

Досвід діяльності молодіжних центрів в Україні та за кордоном свідчить про важливість розвитку партнерства та співпраці з різними стейкхолдерами для забезпечення ефективності соціально-виховної роботи. Рекомендується розвивати різні види партнерства, зокрема співпрацю з органами державної влади та місцевого самоврядування для інтеграції молодіжних центрів у систему реалізації державної молодіжної політики. Важливим є партнерство з закладами освіти для реалізації спільних програм неформальної освіти, профорієнтації, розвитку компетентностей молоді.

У публікації «Ресурси Європейського Союзу для розвитку молодіжних центрів» наголошується на важливості участі українських молодіжних центрів у програмах та проєктах Європейського Союзу, таких як Erasmus+ та Європейський корпус солідарності, які надають значні можливості для розвитку міжнародної співпраці молодіжних центрів, обміну досвідом та реалізації спільних проєктів [34].

В умовах війни та її наслідків особливої актуальності набувають рекомендації щодо організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів в умовах воєнного стану. Згідно з дослідженням «Організація роботи молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану», в цих умовах молодіжним центрам рекомендується зосередитися на певних пріоритетних напрямках діяльності [14]. Значну увагу варто приділяти психологічній підтримці молоді, координації волонтерської діяльності, інформаційно-просвітницькій роботі, неформальній освіті та організації змістовного дозвілля дітей та молоді.

Важливим аспектом організації соціально-виховної роботи молодіжних центрів є комунікація з цільовою аудиторією та іншими стейкхолдерами. Ефективна комунікаційна стратегія дозволяє інформувати молодь про програми та можливості молодіжного центру, залучати її до участі у заходах,

формувати позитивний імідж центру в громаді, а також налагоджувати партнерські відносини з різними організаціями та установами.

Підсумовуючи, можна зазначити, що ефективна організація соціально-виховної роботи у молодіжних центрах України потребує комплексного підходу, який враховує сучасні тенденції, потреби молоді, досвід успішних практик та виклики сьогодення. Впровадження запропонованих рекомендацій дозволить підвищити якість та ефективність діяльності молодіжних центрів, забезпечити їх відповідність актуальним потребам молоді та сприяти формуванню активного, відповідального та компетентного молодого покоління.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження соціально-виховної роботи молодіжних центрів в Україні дозволило досягти поставленої мети та виконати визначені завдання, що дає підстави для формулювання наступних висновків.

Теоретичний аналіз сутності, типології та функцій молодіжних центрів дозволив визначити їх як багатофункціональні установи молодіжної інфраструктури, спрямовані на всебічний розвиток молоді, сприяння соціалізації та формування активної громадянської позиції. Головною особливістю є орієнтація на потреби молоді та її активне залучення до діяльності. Функції молодіжних центрів охоплюють освітню, соціалізуючу, розвивальну, рекреаційну, комунікативну, превентивну та інші напрями. В умовах війни вони додатково взяли на себе функції психологічної підтримки, соціальної адаптації та волонтерської допомоги.

Історія розвитку молодіжних центрів має коріння на початку ХХ століття. В Україні їх становлення розпочалося після здобуття незалежності, але активізувалося після Революції Гідності та з початком децентралізації. Ключовим етапом став 2017 рік, коли було затверджено нормативно-правову базу діяльності молодіжних центрів. Аналіз нормативно-правового забезпечення показав, що воно включає міжнародні документи, національне законодавство та місцеві акти. Основу складають Закон України «Про основні засади молодіжної політики», Національна молодіжна стратегія до 2030 року, Постанова КМУ від 20.12.2017 № 1014 та інші документи.

Зарубіжний досвід демонструє різноманітність моделей молодіжних центрів. Європейська модель характеризується високим рівнем інституціоналізації та стабільним фінансуванням. Скандинавська модель інтегрована в систему соціального забезпечення. Британська поєднує державну підтримку із залученням громадського сектору та бізнесу. Американська відзначається диверсифікацією форм організації та

фінансування. Досвід країн Центральної та Східної Європи є особливо цінним через спільність трансформаційних процесів.

Соціально-виховна робота молодіжних центрів в Україні охоплює національно-патріотичне виховання, популяризацію здорового способу життя, волонтерство, сприяння зайнятості, розвиток міжнародного співробітництва, забезпечення молодіжної участі у формуванні політики, неформальну освіту, культурно-дозвілєву діяльність, інформаційно-консультативну роботу, проєктну діяльність, психологічну підтримку та соціальну інклюзію.

Інноваційні форми соціально-виховної роботи включають віртуальні молодіжні центри, молодіжні хаби, соціальне підприємництво, хакатони, мобільну молодіжну роботу, інтерактивні освітні програми з використанням гейміфікації, симуляцій, віртуальної та доповненої реальності. Ці підходи відповідають запитам сучасної молоді та дозволяють молодіжним центрам ефективно реалізовувати свою місію в умовах змін та обмежених ресурсів.

Емпіричне дослідження КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради показало активне впровадження інноваційних форм: проєктних лабораторій, волонтерської платформи, інклюзивних практик, програм розвитку цифрових компетентностей, підтримки креативних індустрій. Результати анкетування свідчать про високу оцінку ефективності цих форм роботи. Незважаючи на руйнування будівлі внаслідок російської агресії, центр продовжує діяльність, адаптуючись до нових реалій та відповідаючи на актуальні потреби молоді.

Розроблені практичні рекомендації охоплюють організацію простору молодіжного центру, планування пріоритетних напрямів роботи, використання інноваційних методів, професійну підготовку працівників, функціонування експертної ради, диверсифікацію джерел фінансування, розвиток партнерства, впровадження моніторингу та оцінки, особливості роботи в умовах воєнного стану та ефективну комунікацію.

Дослідження має теоретичне та практичне значення, поглиблюючи розуміння сутності соціально-виховної роботи молодіжних центрів,

виявляючи інноваційні форми та пропонуючи рекомендації для підвищення її ефективності. Результати можуть бути використані при розробці програм та заходів молодіжних центрів, підготовці методичних рекомендацій для молодіжних працівників, формуванні молодіжної політики.

Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення впливу роботи молодіжних центрів на формування компетентностей молоді, особливостей роботи з різними категоріями молоді, аналіз ефективності моделей управління, інноваційних підходів до фінансування, міжнародного співробітництва.

Отже, молодіжні центри є важливими інституціями соціально-виховної роботи, які сприяють формуванню активного та відповідального молодого покоління. Розвиток їх мережі в Україні, впровадження інноваційних форм роботи, адаптація кращого зарубіжного досвіду сприятимуть підвищенню ефективності молодіжної політики та створенню умов для самореалізації молоді в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адам Ж. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Добра практика в молодіжних центрах / Жане Адам; редагування: Р. Епплбі; переклад та публікація українською мовою здійснено в межах діяльності Проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні». Рада Європи, 2019. 44 с. URL: <https://bit.ly/2WE2gRa> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Вашуленко О. С. Зарубіжний досвід роботи з науковою молоддю на прикладі молодіжних академій. Наука та наукознавство. 2018. № 1. С. 61-72.
3. Громадська організація «Молодіжна платформа» – творимо молодіжні центри та молодіжні ради в Україні: веб-сайт. URL: <https://youthplatform.com.ua/pro-orhanizatsiiu/> (дата звернення: 20.05.2025).
4. Грищенко С., Бужина І., Лисюк С. Забезпечення реалізації позашкільної освіти. *Дидактика*. 2021. № 3. С. 49-56.
5. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Роль, цінність і вплив молодіжних центрів / Редактор: Р. Епплбі; текст адаптовано Європейським керівним комітетом у справах молоді (CDEJ); переклад та публікація українською мовою здійснено в межах діяльності Проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні». Рада Європи, 2018. 32 с. URL: <https://bit.ly/3haocx1> (дата звернення: 20.05.2025).
6. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів: Управління якістю в молодіжних центрах / Координація: Г. Метц; Редагування: Р. Епплбі; Переклад та публікація українською мовою здійснено в межах діяльності Проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні». Рада Європи, 2019. 56 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Spivrob_itnuctvo%20z%20radoy%20EU/znak%20jkosti/youthcentre-ukr-quality-management.pdf (дата звернення: 20.05.2025).
7. Зарубіжний досвід створення і функціонування центрів кар'єри та підприємництва / Л. Базиль. Інноваційна професійна освіта. – Випуск 3(4). – Професійна освіта для сталого розвитку: виклики в умовах воєнного стану,

результати і перспективи: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (20 жовтня 2022 р.) / Інститут професійної освіти НАПН України; за ред. П.Г. Лузана. Київ: ІПО НАПН України, 2022. С. 14-19.

8. Козубовська І., Попадич О., Сойма Н. Організація соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими дітьми: зарубіжний досвід (методичні рекомендації). Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2022. 24 с.

9. Колективний договір Комунальної установи «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради: прийнято зборами трудового колективу КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради 20 серпня 2019 року. Чернігів, 2019. 29 с.

10. Колодкіна І. А., Мірко Н. В. Розвиток молодіжних центрів під час військового стану. Мистецтво та освіта: новації і перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (25 квітня 2024 року, м. Чернігів) / упор. Скорик Т.В., Ладонько Л.С., Нехай В.А., Солдатенко О. І. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2024. С. 66-67.

11. Коляда Н., Левченко Н. Розвиток молодіжної роботи в умовах вищого закладу освіти (з досвіду діяльності молодіжного центру «Start» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини). Соціальна робота та соціальна освіта. 2019. № 2. С. 87-96.

12. Комунальна установа «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради. Clarity Project: веб-сайт. URL: <https://clarity-project.info/edr/41565791> (дата звернення: 20.05.2025).

13. Комунальний заклад «Чернігівський обласний молодіжний центр» Чернігівської обласної ради. ONOVA. 2024. URL: <https://onova.org.ua/participants/kz-chernihivskiyi-oblasnyi-molodizhnyi-tsentr-chernihivskoi-oblasnoi-rady> (дата звернення: 20.05.2025).

14. Котковський В. С., Черниш Т. В., Богатирьова М. О. Організація роботи молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану. Актуальні проблеми держави і права. 2022. Вип. 94. С. 51-56.

15. Кравченко О. Соціально-виховна робота зі студентською молоддю в умовах дистанційного навчання, зумовленого воєнним станом. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2022. № 2 (8). С. 99-108.
16. КУ «Чернігівський обласний молодіжний центр». Проведені заходи Чернігівського обласного молодіжного центру у першому кварталі 2021 року / І.С. Вдовенко. URL: <https://dsms.cg.gov.ua/index.php?id=21774&tp=1&pg> (дата звернення: 20.05.2025).
17. Левченко Н. Менеджмент молодіжних центрів як ефективна форма реалізації молодіжної політики. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика». Серія «Педагогіка». 2021. Вип. 12(23). 17 с.
18. Левченко Н. В., Коляда Н. М. Соціально-психологічний напрям роботи молодіжних центрів в умовах війни. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів», 21 квітня 2023 р. / ред. кол.: Андрусик О.О. та ін. Умань, 2023. С. 53-56.
19. Лісовець О. Молодіжний центр як інноваційний інститут самореалізації молоді в Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 1 (6). С. 176-183.
20. Маліцька С. Формування молодіжних центрів творчого розвитку. Політ. Сучасні проблеми науки: тези доповідей XXII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. Київ: Національний авіаційний університет, 2022. С. 36-37.
21. Мерзляк А., Боярін Є. Механізм державної підтримки самозайнятості молоді: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. № 4. С. 73-80.
22. Молодіжні центри в громадах. Децентралізація. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/youth/molodizhni-tsentry-v-hromadakh> (дата звернення: 20.05.2025).

23. Молодіжні центри в Україні: дослідження можливостей для участі молодих людей. Офіс Ради Європи в Україні. 2023. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/youth-centres-in-ukraine-exploring-the-opportunities-for-participation-of-young-people> (дата звернення: 20.05.2025).
24. Молодіжні центри у Фінляндії. Міністерство молоді та спорту України. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/Ifrastruktura/Molodizhni_centry/dosvid-finlyandiya.pdf (дата звернення: 20.05.2025).
25. Молодіжні центри: національні практики створення та організація роботи / за ред. І.В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 68 с.
26. Молодь в сучасній громаді: навч.-метод. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, ф-т соц. та психолог. освіти, каф. соц. пед. та соц. роботи; уклад. Н.В. Левченко. Умань: Візаві, 2022. 125 с.
27. Перелік Центрів України. Асоціація молодіжних центрів України. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/> (дата звернення: 20.05.2025).
28. Підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи: теорія і практика: монографія / Наталія Володимирівна Левченко; [наук. ред. Н. М. Коляда]; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ: Компринт, 2023. 423 с.
29. Практика діяльності молодіжних центрів, започаткованих за підтримки UNICEF Ukraine на посилення соціальної згуртованості та розвитку молоді 2017. Міністерство молоді та спорту України. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/Ifrastruktura/Molodizhni_centry/molodijni-centri-unisef.pdf (дата звернення: 20.05.2025).
30. Про затвердження Національного знаку якості та критеріїв якості для молодіжних центрів: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03.08.2017 № 3284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1061-17> (дата звернення: 20.05.2025).

31. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1014-2017-%D0%BF> (дата звернення: 20.05.2025).
32. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021> (дата звернення: 20.05.2025).
33. Проєкти навчальної мобільності у сфері молоді – National Erasmus+ Office in Ukraine. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizacij/proyekty-navchalnoyi-mobilnosti-u-sferi-molodi/> (дата звернення: 20.05.2025).
34. Ресурси Європейського Союзу для розвитку молодіжних центрів. Міністерство молоді та спорту України. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/Ifrastruktura/Molodizhni_centry/salto.pdf (дата звернення: 20.05.2025).
35. Розвиток молодіжної політики разом з громадою за допомогою розвитку молодіжних центрів. Допомога при створенні молодіжних центрів. Молодіжна платформа. URL: <https://youthplatform.com.ua/posluhy/molodizhni-tsentry/> (дата звернення: 20.05.2025).
36. Содома Р. І., Ільчишин І. Ю. Молодіжні центри як інструмент раннього попередження та реагування на ризики в регіонах України. Науковий журнал «Розвиток міста». 2024. Вип. 1 (01). С. 116-122.
37. Соціальне підприємництво в молодіжному центрі: досвід проєкту «Стартуй» 2025. Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/news/sotsialne-pidpriemnytstvo-v-molodizhnomu-tsentri-dosvid-proiektu-startui> (дата звернення: 20.05.2025).
38. Створення молодіжного центру. Асоціація молодіжних центрів України. URL: <https://youthcenters.net.ua/otrimati-konsultatsiyu/> (дата звернення: 20.05.2025).

39. Типове положення про молодіжний центр: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1014. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/Ifrastruktura/Molodizhni_centry/ostanne.doc (дата звернення: 20.05.2025).
40. Ткачук З. Коротка історія молодіжних центрів. Молодіжний працівник. 2022. URL: <https://youth-worker.org.ua/uncategorized/korotka-istoriya-molodizhnyh-czentriv/> (дата звернення: 20.05.2025).
41. Тюрєнкова К. В., Кушнірук В. С. Молодіжні центри як інструмент соціалізації та розвитку громад. 2024. С. 360-363. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/20441/1/rtg-2024-360-363.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
42. Чернігівський обласний молодіжний центр. YouControl. 2025. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/41565791/ (дата звернення: 20.05.2025).
43. Чубукіна О. М. Культурно-дозвільна діяльність клубних молодіжних центрів педагогічних ВНЗ. Professional Art Education. 2020. Vol. 1, No. 1. Рр. 58–63.
44. Як громадські та культурні центри можуть працювати з молоддю / Є. Коритна, І. Озимок, Н. Люклян. Cedos. 2025. URL: <https://cedos.org.ua/events/yak-gromadski-ta-kulturni-czentry-mozhut-praczyuvaty-z-moloddyu/> (дата звернення: 20.05.2025).
45. ERYIKA – Європейська молодіжна інформаційна та консультаційна агенція. Міністерство молоді та спорту України. 2017. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/Ifrastruktura/Molodizhni_centry/eryica.pdf (дата звернення: 20.05.2025).
46. Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/8192840> (дата звернення: 20.05.2025).
47. Denno D. M., Chandra-Mouli V. International Conference on Population and Development. Journal of Adolescent Health. 2015. URL:

<https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/youth-center>

(дата

звернення: 20.05.2025).

48. Kibret B., Getu M., Zeleke B., Desie Y. Contributions of Youth Centers to the Development of Young People in Ethiopia. *Ethiopian Journal of the Social Sciences and Humanities*. 2020. Vol. 16, № 2. P. 61-89. DOI: 10.1314/ejossah.v16i2.3.

49. Starting a Youth Center: Youth Center Program Start-up Guide / Vermont Afterschool. Берлінгтон: Vermont Community Foundation, Charles Stewart Mott Foundation, 2020. 19 с. URL: <https://vermontafterschool.org/wp-content/uploads/2020/11/VYCA-Start-up-Guide.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

50. The concept of a modern youth center from the perspective of youth: March-April, 2021 / USAID, IREX. 2021. 25 p. URL: <https://www.irex.org/files/concept-modern-youth-center.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Молодіжний центр – установа для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді, підтримки молодіжних ініціатив.

Соціально-виховна робота – система заходів, спрямованих на формування всебічно розвиненої особистості та створення умов для саморозвитку молоді.

Молодь – соціально-демографічна група осіб віком від 14 до 35 років, яка перебуває у процесі соціального становлення.

Молодіжна політика – діяльність держави та інших суб'єктів, спрямована на створення умов для самореалізації молоді.

Молодіжна робота – діяльність із залучення молоді до активної участі в суспільному житті та інформування про права й можливості.

Молодіжні хаби – багатофункціональні простори, які поєднують функції коворкінгу, освітнього центру та творчої лабораторії.

Соціальне підприємництво – підприємницька діяльність, спрямована на вирішення соціальних проблем паралельно з отриманням прибутку.

Інклюзивність – принцип включення всіх категорій молоді у спільний соціально-культурний простір.

Національний знак якості – відзнака для молодіжних центрів, які відповідають встановленим критеріям якості діяльності.

Експертна рада – дорадчий орган при молодіжному центрі, що забезпечує участь громадськості у формуванні програм діяльності.

Неформальна освіта – організована освітня діяльність поза межами формальної системи освіти для набуття практичних навичок.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

для дослідження інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжних центрів

Шановний респонденте! Просимо Вас взяти участь у дослідженні інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжних центрів. Ваші відповіді допоможуть визначити ефективність різних форм роботи та розробити рекомендації щодо їх вдосконалення. Анкета є анонімною, результати будуть використані лише в узагальненому вигляді.

1. Ваш вік: ☐ 14-17 років ☐ 18-24 роки ☐ 25-35 років
2. Стать: ☐ жіноча ☐ чоловіча ☐ інше/не бажаю відповідати
3. Як часто Ви відвідуєте молодіжний центр? ☐ кілька разів на тиждень ☐ кілька разів на місяць ☐ кілька разів на рік ☐ вперше
4. У яких формах соціально-виховної роботи молодіжного центру Ви брали участь? (можна обрати кілька варіантів) ☐ проєктні лабораторії ☐ волонтерська платформа ☐ інклюзивні практики ☐ програми розвитку цифрових компетентностей ☐ креативні індустрії ☐ інше (вказіть) _____
5. Оцініть ефективність інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжного центру за 5-бальною шкалою (де 1 – зовсім неефективно, 5 – дуже ефективно):
 Проєктні лабораторії 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Волонтерська платформа 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
 Інклюзивні практики 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Цифрові компетентності 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
 Креативні індустрії 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
6. Які основні переваги інноваційних форм соціально-виховної роботи молодіжного центру, на Вашу думку? (можна обрати не більше 3 варіантів) ☐ розвиток практичних навичок ☐ можливість реалізувати власні ідеї ☐ підтримка менторів ☐ можливість допомагати іншим ☐ розвиток соціальної відповідальності ☐ командна робота ☐ формування толерантності ☐

розширення світогляду □ розвиток емпатії □ практична цінність для кар'єри □
творча самореалізація □ нетворкінг □ інше (вказіть) _____

7. Які проблеми, на Вашу думку, є в організації соціально-виховної роботи
молодіжного центру? (відкрите питання)

8. Які інноваційні форми соціально-виховної роботи Ви хотіли б бачити в
молодіжному центрі? (відкрите питання)

Дякуємо за участь у дослідженні!